

بازطراحی فرایندهای داخلی مجلس شورای اسلامی از منظر تحلیل و کاربرست داده و اطلاعات (۲): نظارت

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تاریخ انتشار:

۱۴۰۵/۱/۲۹

شماره مسلسل:

۲۱۴۲۳

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

عنوان گزارش:

بازطراحی فرایندهای داخلی مجلس شورای اسلامی از منظر تحلیل و کاربست داده و اطلاعات (۲): نظارت

نوع گزارش: طرح / لایحه راهبردی نظارتی پیش نویس قانونی

نام دفتر:

دفتر مطالعات حکمرانی (گروه سیاست پژوهی و آزمایشگاه حکمرانی)

تهیه و تدوین کنندگان:

عطیه یوسفی (گروه سیاست پژوهی و آزمایشگاه حکمرانی)، محمد عبدالحسین زاده (هیئت علمی دانشگاه علم و صنعت ایران)

مدیر مطالعه:

حسین بابایی مجرد

ناظر علمی:

مهدی عبدالحمید

اظهار نظر کننده:

روح اله مکارم (دفتر مطالعات حقوقی)

گرافیک و صفحه آرایی:

ستایش افشاریان

ویراستار ادبی:

اکرم وحدانی فر

واژه‌های کلیدی:

۱. نظارت

۲. آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی

۳. نظارت مبتنی بر داده

۴. مجلس داده محور

۵. تحلیل فرایندی

تاریخ شروع مطالعه:

۱۴۰۴/۰۲/۱۰

فهرست مطالب

۷.....	چکیده.....
۸.....	خلاصه مدبریتی.....
۱۰.....	۱. مقدمه.....
۱۳.....	۲. پیشینه.....
۱۳-۱.....	۲-۱. سوابق مطالعاتی در مرکز.....
۱۸.....	۲-۲. سوابق تقنینی به همراه آسیب شناسی.....
۱۹.....	۳. نگاهی بر فرایندهای نظارتی مجلس شورای اسلامی.....
۲۰-۱.....	۳-۱. فرایند تذکر کتبی.....
۲۰.....	۳-۲. فرایند تذکر شفاهی.....
۲۱.....	۳-۳. فرایند سؤال از هیئت وزیران.....
۲۴.....	۳-۴. فرایند سؤال از رئیس جمهور.....
۲۶.....	۳-۵. فرایند تأیید و انجام تحقیق و تفحص.....
۲۹.....	۳-۶. فرایند انتخاب و گزارش دهی نمایندگان ناظر در مجامع و شوراها.....
۳۱.....	۳-۷. فرایند بررسی گزارش تفریح بودجه سالیانه کشور.....
۳۲.....	۳-۸. فرایند استیضاح وزرا.....
۳۵.....	۳-۹. فرایند استیضاح و بی کفایتی رئیس جمهور.....
۳۶.....	۳-۱۰. فرایند عدم رعایت شئون و نقض قانون توسط نمایندگان، رئیس جمهور یا سایر مسئولان.....
۳۷.....	۳-۱۱. فرایند رسیدگی به گزارش رئیس جمهور و وزیران به مجلس شورای اسلامی.....
۳۹.....	۴. بررسی قابلیت استفاده از داده در فرایندهای نظارتی مجلس شورای اسلامی.....
۴۹.....	۵. جمع بندی و نتیجه گیری.....
۵۲.....	منابع و مأخذ.....

فهرست جداول

۱۴.....	جدول ۱. سوابق مطالعاتی مرکز پژوهش های مجلس در زمینه مفهوم نظارت و ارزیابی.....
۳۹.....	جدول ۲. قابلیت های استفاده از داده در فرایند تذکر کتبی.....
۴۰.....	جدول ۳. قابلیت های استفاده از داده در فرایند تذکر شفاهی.....
۴۱.....	جدول ۴. قابلیت های استفاده از داده در فرایند سؤال از وزیران.....
۴۲.....	جدول ۵. قابلیت های استفاده از داده در فرایند سؤال از رئیس جمهور.....
۴۳.....	جدول ۶. قابلیت های استفاده از داده در فرایند تأیید و انجام تحقیق و تفحص.....
۴۴.....	جدول ۷. قابلیت های استفاده از داده در فرایند انتخاب و گزارش دهی نمایندگان ناظر در شوراها و مجامع.....
۴۵.....	جدول ۸. قابلیت های استفاده از داده در فرایند بررسی گزارش تفریح بودجه سالیانه کشور.....
۴۶.....	جدول ۹. قابلیت های استفاده از داده در فرایند استیضاح وزیران.....
۴۷.....	جدول ۱۰. قابلیت های استفاده از داده در فرایند استیضاح و عدم کفایت رئیس جمهور.....
۴۸.....	جدول ۱۱. قابلیت های استفاده از داده در فرایند عدم رعایت شئون و نقض قانون توسط نمایندگان یا رئیس جمهور.....
۵۰.....	جدول ۱۲. جمع بندی از کاربردهای داده در فرایندهای نظارتی مجلس شورای اسلامی.....

فهرست شکل‌ها

شکل ۱. نمایی از فصول آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی.....	۱۱
شکل ۲. طرح‌های پیشنهادی برای اصلاح مواد مرتبط با نظارت در آیین‌نامه داخلی در ادوار ۷ تا ۱۲ (تا تاریخ ۲۰ آبان سال ۱۴۰۴) .	۱۲
شکل ۳. نمایی از فرایندهای نظارتی ارائه شده در آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی.....	۱۹
شکل ۴. نمایی از فرایند تذکر کتبی.....	۲۰
شکل ۵. نمایی از فرایند تذکر شفاهی.....	۲۱
شکل ۶. نمایی از فرایند طرح سؤال از هیئت وزیران.....	۲۳
شکل ۷. نمایی از فرایند برگزاری جلسه علنی برای طرح سؤال از وزیر.....	۲۴
شکل ۸. نمایی از فرایند طرح سؤال از رئیس‌جمهور.....	۲۵
شکل ۹. نمایی از فرایند تأیید اجرای تحقیق و تفحص.....	۲۷
شکل ۱۰. نمایی از فرایند انجام تحقیق و تفحص.....	۲۸
شکل ۱۱. نمایی از فرایند انتخاب نمایندگان ناظر.....	۳۰
شکل ۱۲. نمایی از فرایند ارائه گزارش نمایندگان ناظر.....	۳۱
شکل ۱۳. نمایی از فرایند بررسی گزارش تفریغ بودجه سالیانه کشور.....	۳۲
شکل ۱۴. نمایی از فرایند استیضاح هیئت وزیران.....	۳۴
شکل ۱۵. نمایی از فرایند استیضاح و بی‌کفایتی رئیس‌جمهور.....	۳۵
شکل ۱۶. نمایی از فرایند عدم رعایت شئون و نقض قانون توسط نمایندگان یا رئیس‌جمهور.....	۳۷
شکل ۱۷. نمایی از فرایند رسیدگی به گزارش رئیس‌جمهور و وزیران به مجلس شورای اسلامی.....	۳۸

بازطراحی فرایندهای داخلی مجلس شورای اسلامی از منظر تحلیل و کاربست داده و اطلاعات (۲): نظارت

Doi: [10.22034/mrc.report.21423](https://doi.org/10.22034/mrc.report.21423)

چکیده

گزارش حاضر به بازطراحی فرایندهای نظارتی آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی از منظر تحلیل و کاربست داده پرداخته است. موضوع اصلی گزارش، بهبود فرایندهای نظارتی با استفاده از رویکرد داده محور برای ارتقای کارایی، شفافیت و هدفمندی نظارت پارلمانی است. این گزارش، فرایندهای نظارتی مندرج در فصل سوم آیین نامه داخلی مجلس از جمله تذکر کتبی و شفاهی، سؤال از وزیران و رئیس جمهور، تحقیق و تفحص، انتخاب نمایندگان ناظر در مجامع و استیضاح را تحلیل کرده است. یافته های گزارش نشان می دهد که تحلیل فرایندی، امکان شناسایی حوزه های بحرانی در امر نظارت، کاهش زمان رسیدگی به امور نظارتی، بهینه سازی تخصیص منابع برای ابزارهای نظارتی و افزایش شفافیت فرایندهای نظارتی را فراهم می آورد. پیشنهاد اصلی گزارش، تحول رویکرد نظارتی مجلس در نتیجه استفاده هوشمندانه از داده ها و اطلاعات و تحقق نظارتی داده محور است. این رویکرد از طریق تحلیل فرایندهای نظارتی، نظارت پارلمانی را اثربخش تر و شفاف تر می سازد و تضمین کننده اجرای قوانین به صورت مؤثر و کارآمد و جلوگیری از تخلفات در دستگاه های اجرایی است.

■ بیان / شرح مسئله

فرایندهای نظارتی فعلی مجلس شورای اسلامی با چالش‌هایی مانند تأخیر در رسیدگی به درخواست‌های نظارتی نمایندگان، نبود هماهنگی بین فرایندها و عدم استفاده بهینه از داده‌های تاریخی مواجه است. این وضعیت مانع از این می‌شود که نمایندگان بتوانند نقش مؤثر و پیشگیرانه‌ای در نظارت بر اجرای قوانین داشته باشند و مجلس نیز قادر به ارائه نظارتی هوشمند و هدفمند بر اجرای قوانین مصوب نباشد. نگاه تک‌فرایندی و غیرساختارمند به نظارت، از جمله عدم تحلیل داده‌های فرایندهای نظارتی، منجر به کاهش کارایی، اتلاف منابع و ناکارآمدی در شناسایی و پیشگیری از تخلفات شده است. این وضعیت به‌ویژه در حوزه‌هایی مانند نظارت بر تفریغ بودجه، تذکر به مقامات و پیگیری اقدامات اصلاحی، نیازمند بازطراحی نظام‌مند فرایندهای نظارتی است. گزارش مذکور به بررسی بازطراحی فرایندهای نظارتی داخلی مجلس شورای اسلامی از منظر تحلیل و کاربست داده و اطلاعات می‌پردازد. موضوع اصلی گزارش، بررسی دوازده فرایند نظارتی کلیدی مجلس براساس آیین‌نامه داخلی است.

■ نقطه نظرات / یافته‌های کلیدی

یافته‌های گزارش نشان می‌دهد که استفاده از داده‌ها و اطلاعات در فرایندهای نظارتی مجلس شورای اسلامی امکان شناسایی حوزه‌های بحرانی (گلوگاه‌ها) نظارت، بهینه‌سازی تخصیص منابع و کاهش زمان رسیدگی در فرایندهای نظارتی را فراهم می‌آورد. این یافته از طریق بررسی دوازده فرایند نظارتی کلیدی (از جمله تذکر کتبی و شفاهی، سؤال از وزیران و رئیس‌جمهور، تحقیق و تفحص، استیضاح، و بررسی گزارش تفریغ بودجه) به دست آمده است. تحلیل‌های آماری تذکرات، توزیع زمانی فرایندها، و الگوهای تخلفات، به شناسایی الگوهای تخلفات و بحران‌های نظارتی کمک می‌کند و امکان تخصیص دقیق‌تر منابع نظارتی را فراهم می‌سازد. همچنین با استفاده از داده‌های تاریخی، مجلس شورای اسلامی می‌تواند اولویت‌بندی دقیق‌تری از حوزه‌های نظارتی انجام دهد، نمایندگان را در ارائه تذکرات و سؤالات بهینه‌سازی کند و از طریق تحلیل‌های پیش‌بینانه، از به‌کارگیری بیش از حد برخی ابزارهای نظارتی جلوگیری کند. این تحول نه‌فقط کارایی فرایندهای نظارتی را افزایش می‌دهد، بلکه نقش مجلس را به بسترساز ارتقای خدمات عمومی و تضمین تحقق اهداف کلان نظام قانونگذاری تبدیل می‌کند. رویکرد اصلاح فرایند با داده، نه‌فقط از طریق شناسایی خلأهای موجود در فرایندهای نظارتی و نیازهای تخصصی، پایه‌های تقویت ظرفیت‌های کنترلی مجلس را تقویت می‌کند، بلکه زمینه‌ای برای بهبود تعامل سازنده و ساختارمند بین نهادهای قانونگذاری و اجرایی فراهم می‌آورد. این تحول باعث می‌شود نظارت پارلمانی از فرایند تصحیحی به سمت ساختار و نظامی هوشمند و داده‌محور برای ارتقای کیفیت اجرای قوانین و سیاست‌ها تبدیل شود.

■ پیشنهاد راهکار تقنینی، نظارتی یا سیاستی

توصیه‌ها و راهکارهای کلیدی برای بهبود فرایندهای نظارتی با نگاه فرایندی به این شرح‌اند:

■ ایجاد سامانه «پایش اجرای قوانین» توسط معاونت نظارت مجلس

این سامانه با هدف شناسایی موانع ساختاری اجرای قوانین و اصلاح چارچوب‌های ناکارآمد قبل از بروز کاستی‌ها طراحی می‌شود. داده‌های جمع‌آوری شده از شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان منبعی ارزنده در این فرایند استفاده می‌شوند. این داده‌ها بیانگر نظرها، رفتارها و تعاملات کاربران و با بررسی آنها می‌توان به درک عمیق‌تری از دیدگاه‌ها، نیازها و واکنش‌های عمومی مردم به قوانین دست یافت. با این تحلیل، می‌توان به شناسایی نواقص و چالش‌های موجود در اجرای قوانین کمک نمود و اقدامات لازم را پیش‌بینی کرد. این رویکرد به تسهیل اصلاح قوانین و فرایندهای اجرایی کمک خواهد کرد و در نهایت به افزایش کارایی و اثربخشی نظام قانونی کشور منجر خواهد شد.

■ استقرار سکوی یکپارچه رصد کیفیت قانونگذاری و اجرا

این سکو به صورت ویژه برای قوانینی طراحی می شود که شاخص های قابل اندازه گیری، مانند قانون برنامه پنج ساله هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران و قانون مدیریت خدمات کشوری دارند. هدف این سکو سنجش و ارزیابی پیشرفت به سوی اهداف تعیین شده براساس معیارهای مشخص و قابل اندازه گیری است. شاخص های کلان فرایندی مانند نرخ تحقق اهداف قانونی، شفافیت در گزارش دهی عملکرد سالیانه و اثربخشی خدمات عمومی به عنوان ابزارهایی مؤثر برای نظارت و تحلیل به کار گرفته می شوند. با استفاده از این سکو، می توان روند اجرای قوانین و دستیابی به اهداف آنها را پایش کرد و نقاط قوت و ضعف را شناسایی نمود.

■ طراحی نقشه فرایندی یکپارچه برای کلیه فعالیت های نظارتی

این نقشه با تمرکز بر شناسایی گلوگاه های زمانی و ساختاری ایجاد می شود و از روش های مهندسی فرایند برای بهبود کارایی و اثربخشی استفاده می کند. با ترسیم فرایندهای نظارتی به صورت یکپارچه، می توان نقاط ضعف موجود را شناسایی کرد و راهکارهای بهبود مناسب را ارائه داد. این اقدام به تسهیل در مدیریت زمان و منابع کمک خواهد کرد. با طراحی نقشه فرایندی یکپارچه، می توان به شفافیت و هم گرایی در فعالیت های نظارتی دست یافت. این نقشه به شناسایی سریع مشکلات و گلوگاه های موجود در فرایندها کمک می کند و امکان بهبود ساختاری را فراهم می آورد. با این رویکرد، نظارت ها به طور مؤثرتری انجام می شود و کارایی سازمان ها افزایش می یابد.

■ پیاده سازی سامانه پایش کیفیت پاسخ گویی دستگاه های اجرایی

این سامانه با قابلیت های ارزیابی میزان تحقق توصیه ها، سنجش سرعت واکنش دستگاه ها و ارزیابی کیفیت اقدامات اصلاحی طراحی می شود. این سامانه به مدیران امکان می دهد تا روند پاسخ گویی و فعالیت های اصلاحی دستگاه ها را به طور دقیق رصد، و در صورت لزوم، اقدامات اصلاحی لازم را به سرعت اتخاذ کنند. با پیاده سازی این سامانه، می توان به شفافیت و مسئولیت پذیری بیشتری در فعالیت های دستگاه های اجرایی دست یافت. با رصد دقیق میزان تحقق توصیه ها و ارزیابی کیفیت اقدامات اصلاحی، مدیران قادر خواهند بود تا تصمیمات مؤثری برای بهبود عملکرد اتخاذ کنند و به رفع مشکلات به صورت مستمر بپردازند.

■ طراحی ساختار مدیریت هوشمند بار کاری نظارتی

این ساختار به منظور توزیع بهینه وظایف کنترلی بین کمیسیون های مختلف براساس تحلیل حجم کاری، اولویت بندی موضوعات و ظرفیت های موجود طراحی می شود. با استفاده از الگوریتم های پیشرفته و داده کاوی، می توان به بهینه سازی بار کاری و افزایش کارایی کمیسیون ها کمک کرد. این رویکرد باعث می شود تا نظارت ها به صورت مؤثرتر و هدفمندتری صورت گیرد. با ایجاد این ساختار، می توان به توزیع بهینه وظایف نظارتی و افزایش کارایی در اجرای نظارت ها دست یافت. این رویکرد، به کاهش بار کاری اضافی و استفاده بهتر از منابع موجود کمک می کند و به این ترتیب، نظارت ها به شکل هدفمندی انجام خواهند شد که می تواند به بهبود کیفیت نظارت بیانجامد.

■ طراحی سازوکار شناسایی فرصت های ارتقای اجرای قوانین

این سازوکار بر مبنای کار گروه های مشترک با دستگاه ها ایجاد می شود و شامل الگوبرداری از تجارب موفق و پیش بینی ریسک های اجرایی است. این رویکرد به شناسایی و بهره برداری از فرصت های موجود برای بهبود اجرای قوانین و تسهیل در روندهای اجرایی کمک می کند و می تواند به ایجاد همکاری مؤثرتر بین نهادهای مختلف منجر شود. با طراحی این سازوکار، می توان به شناسایی و بهره برداری از فرصت های موجود برای بهبود اجرای قوانین و اصلاح فرایندها دست یافت. این ابتکار به ایجاد همکاری های مؤثر میان نهادها و دستگاه ها کمک می کند و از تجربیات موفق قبلی به عنوان الگو برای پیشرفت های آینده استفاده می نماید.

■ طراحی ساختار جامع ارزیابی عملکرد کمیسیون های تخصصی در حوزه نظارت

این ساختار با شاخص های کمی و کیفی برای سنجش اثربخشی فعالیت های نظارتی و ایجاد سازوکار بازخورد منظم طراحی می شود. با این اقدام، می توان به شفافیت بیشتر در ارزیابی عملکرد کمیسیون ها دست یافت و از تجربیات گذشته برای بهبود مستمر فرایندها و تصمیم گیری های آینده استفاده کرد. این نظام ارزیابی به بهبود کیفیت نظارت و افزایش اعتماد عمومی کمک خواهد کرد. با طراحی این

ساختار، می‌توان به ارزیابی جامع و دقیق‌تری از عملکرد کمیسیون‌های تخصصی دست یافت. این ارزیابی به شفاف‌سازی فعالیت‌های نظارتی و ارائه بازخورد منظم کمک می‌کند که می‌تواند به بهبود مستمر در عملکرد کمیسیون‌ها و افزایش اعتماد عمومی به نهادهای نظارتی بیانجامد.

۱. مقدمه

قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی به مجموعه‌ای از قوانین و ضوابط اشاره دارد که نحوه تشکیل جلسات، روند بحث و بررسی، رأی‌گیری و سایر فعالیت‌های داخلی مجلس را مشخص می‌کند [۱]. این آیین‌نامه طبق آخرین نسخه خود از ۶ فصل تشکیل شده است که فصل سوم از باب دوم آن، به موضوع «نظارت» اختصاص دارد (شکل ۱) [۱]. نظارت پارلمانی، ساز و کاری بنیادین در نظام‌های مردم‌سالار محسوب می‌شود که طی آن قوه مقننه به شیوه‌ای نظام‌مند و هدفمند، فعالیت‌های قوه مجریه را ارزیابی، کنترل و راهبری می‌نماید [۲].

نظارت پارلمانی از چندین جنبه ضروری و حیاتی است: از منظر مردم‌سالاری برای حفظ تفکیک قوا و جلوگیری از تمرکز قدرت در دست قوه اجرایی، تضمین پاسخ‌گویی دولت به مردم و ایجاد روشنی در اقدامات اجرایی؛ از منظر حقوقی برای اطمینان از اجرای درست قوانین مصوب، جلوگیری از تخلفات مسئولان، حمایت از حقوق شهروندی و کنترل مؤثر بر هزینه‌کرد اعتبارات و بودجه عمومی؛ از منظر اجتماعی برای حفظ و تقویت اعتماد عمومی به نظام، ایجاد احساس مشارکت در مردم، کاهش فاصله میان مردم و حاکمیت و در نهایت بهبود کیفیت خدمات عمومی و افزایش رضایت‌مندی شهروندان که همگی در مجموع به استحکام بنیان‌های مردم‌سالار و ارتقای حکمرانی مطلوب می‌انجامد [۳ و ۴].

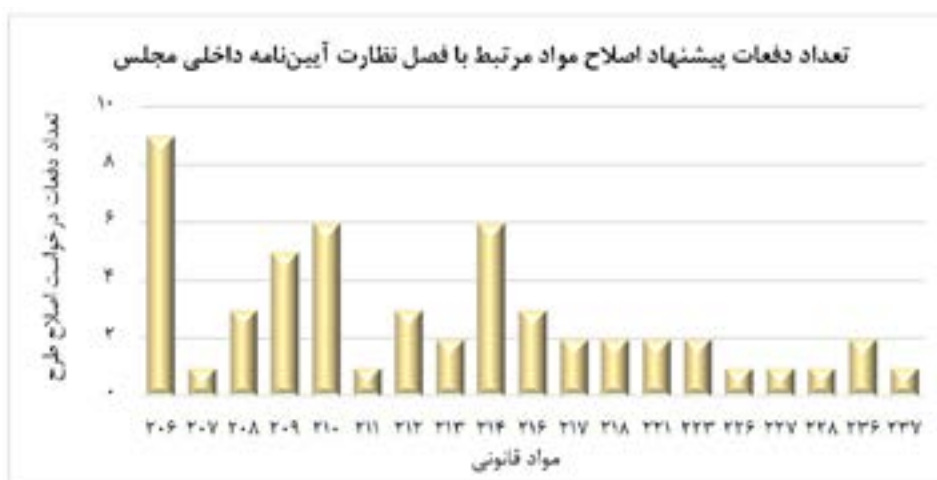
با توجه به اهمیت جایگاه نظارتی مجلس شورای اسلامی و تأکید مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) بر ضرورت تحقق نظارت مؤثر مجلس به منظور ارتقای کارآمدی دستگاه اجرایی [۵]، در ادوار مختلف مجلس و متناسب با شرایط، چالش‌ها و پیامدهای مطرح شده، طرح‌های متنوعی به منظور بازتعریف و بهبود فرایندهای نظارتی مجلس شورای اسلامی از جنبه‌های گوناگون تدوین و ارائه گردیده است. نمایی از طرح‌های ارائه شده در زمینه مواد قانونی مرتبط با «نظارت» در آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مواد (۲۰۶) - (۲۳۸) تا تاریخ ۲۰ آبان‌ماه ۱۴۰۴ در شکل ۲ ارائه شده است. آمار ارائه شده در این شکل نشان از صرف زمان و منابع قابل توجه نظام پارلمانی در راستای اصلاح این فرایند از مناظر مختلف دارد. با این حال، تجربه نشان می‌دهد که طراحی طرح‌های اصلاحی بر مبنای تحلیل هوشمند شواهد و داده‌های تاریخی، بهره‌گیری از اطلاعات دقیق نظارت‌های پیشین و درس‌آموزی از نتایج ابزارهای نظارتی مختلف در ادوار گذشته، می‌تواند به میزان چشمگیری از صرف زمان و منابع مالی بکاهد و کارایی فرایند اصلاحی را افزایش دهد. از این رو، تلاش برای ارتقای عملیاتی این فرایند بر پایه رویکرد مبتنی بر شواهد، گام مهمی در زمینه مدیریت بهینه زمان و منابع انسانی مجلس محسوب می‌شود [۲].

شکل ۱. نمایی از فصول آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی [۱]

آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی					
باب اول - کلیات			باب دوم - وظایف و اختیارات مجلس شورای اسلامی		
فصل سوم - نظارت	فصل دوم - نحوه بررسی و رای اعتماد به هیأت وزیران	فصل اول - قانونگذاری	فصل سوم - گردش کار مجلس	فصل دوم - نمایندگان	فصل اول - تشکیل مجلس و تشکیلات آن
مبحث پنجم - گزارش رئیس جمهور و وزرا به مجلس شورای اسلامی	مبحث چهارم - استیضاح	مبحث یازدهم - تقاضای همابرسی	مبحث اول - جلسات مجلس	مبحث اول - عضویت نمایندگان	مبحث اول - افتتاحیه و استقرار مجلس
مبحث سوم - نحوه رسیدگی دیوان محاسبات به اجرای بودجه سالانه کل کشور	مبحث دوم - نمایندگان ناظر بر مجاری، هیأت ها و صورتها	مبحث ششم - نحوه بررسی برنامہ و بودجه سالانه کل کشور	مبحث دوم - مراحل بررسی و تصویب طرح ها و لوایح عادی	مبحث دوم - نهادان نمایندگان	مبحث دوم - تشکیلات قانونگذاری مجلس
مبحث چهارم - استیضاح	مبحث نهم - نکات مشترک مربوط به بررسی طرح ها و لوایح	مبحث هفتم - تقسیم قوانین	مبحث سوم - مراحل بررسی و تصویب طرح ها و لوایح فوری	مبحث سوم - حقوق نمایندگان	مبحث سوم - تشکیلات آزاری و پشتیبانی مجلس
مبحث پنجم - گزارش رئیس جمهور و وزرا به مجلس شورای اسلامی	مبحث دهم - نحوه بررسی موارد خاص و مهم	مبحث هشتم - شرح حال و توضیح	مبحث چهارم - بررسی طرح ها و لوایح طبق اصل هشتم و بنام ۱۵۱ قانون اساسی	مبحث چهارم - مأموریت ها	مبحث اول - مصوبیت نمایندگان
مبحث پنجم - گزارش رئیس جمهور و وزرا به مجلس شورای اسلامی	مبحث یازدهم - تقاضای همابرسی	مبحث نهم - نحوه بررسی برنامہ و بودجه سالانه کل کشور	مبحث پنجم - استعلامی نماینده و نحوه بررسی آن	مبحث پنجم - تعطیلات و مرخصی ها	مبحث دوم - نهادان نمایندگان
مبحث چهارم - استیضاح	مبحث دهم - نحوه بررسی موارد خاص و مهم	مبحث دهم - نحوه رسیدگی دیوان محاسبات به اجرای بودجه سالانه کل کشور	مبحث ششم - جلسات مجلس	مبحث ششم - هیبت نمایندگان	مبحث سوم - حقوق نمایندگان
مبحث سوم - نحوه رسیدگی دیوان محاسبات به اجرای بودجه سالانه کل کشور	مبحث یازدهم - تقاضای همابرسی	مبحث یازدهم - تقاضای همابرسی	مبحث هفتم - استعلامی نماینده و نحوه بررسی آن	مبحث هفتم - استعلامی نماینده و نحوه بررسی آن	مبحث چهارم - مأموریت ها
مبحث دوم - نمایندگان ناظر بر مجاری، هیأت ها و صورتها	مبحث نهم - نحوه بررسی برنامہ و بودجه سالانه کل کشور	مبحث نهم - نحوه بررسی برنامہ و بودجه سالانه کل کشور	مبحث هشتم - شرح حال و توضیح	مبحث هشتم - شرح حال و توضیح	مبحث پنجم - تعطیلات و مرخصی ها
مبحث اول - عضویت نمایندگان	مبحث دهم - نحوه بررسی موارد خاص و مهم	مبحث دهم - نحوه بررسی موارد خاص و مهم	مبحث نهم - نحوه رسیدگی دیوان محاسبات به اجرای بودجه سالانه کل کشور	مبحث نهم - نحوه رسیدگی دیوان محاسبات به اجرای بودجه سالانه کل کشور	مبحث ششم - هیبت نمایندگان
مبحث دوم - نهادان نمایندگان	مبحث یازدهم - تقاضای همابرسی	مبحث یازدهم - تقاضای همابرسی	مبحث دهم - نحوه رسیدگی دیوان محاسبات به اجرای بودجه سالانه کل کشور	مبحث دهم - نحوه رسیدگی دیوان محاسبات به اجرای بودجه سالانه کل کشور	مبحث هفتم - استعلامی نماینده و نحوه بررسی آن
مبحث سوم - حقوق نمایندگان	مبحث دهم - نحوه بررسی موارد خاص و مهم	مبحث دهم - نحوه بررسی موارد خاص و مهم	مبحث یازدهم - تقاضای همابرسی	مبحث یازدهم - تقاضای همابرسی	مبحث هشتم - شرح حال و توضیح
مبحث چهارم - مأموریت ها	مبحث یازدهم - تقاضای همابرسی	مبحث یازدهم - تقاضای همابرسی	مبحث دهم - نحوه رسیدگی دیوان محاسبات به اجرای بودجه سالانه کل کشور	مبحث دهم - نحوه رسیدگی دیوان محاسبات به اجرای بودجه سالانه کل کشور	مبحث نهم - نحوه رسیدگی دیوان محاسبات به اجرای بودجه سالانه کل کشور

شکل ۲. طرح‌های پیشنهادی برای اصلاح مواد مرتبط با نظارت در آیین‌نامه داخلی در ادوار ۷ تا ۱۲ (تا تاریخ ۲۰ آبان سال ۱۴۰۴)

شماره ثبت طرح‌ها	دوره مجلس	شماره ماده	شماره ثبت طرح‌ها	دوره مجلس	شماره ماده
۷۴۲	۱۱	۲۰۶	۶-۶	۱۱	۲۱۴
۲۶۴	۱۱		۴۳۵	۸	۲۱۳
۲۱۸	۱۰		۵۱۵	۷	
۲۷۷	۱۰		۲۱۸	۱۰	
۵۹۱	۱۰		۲۳۱	۱۰	
۳۱۸	۱۰		۲۷۷	۱۰	
۲۷۷	۱۰		۴۳۴	۱۰	
۳۴۱	۹		۳۴۱	۹	
۳۶۱	۹		۶۷۸	۹	
۲۰۳	۱۱		۲۰۷	۱۰	۲۱۶
۱۵۱	۱۱	۳۴۱	۹		
۳۴۱	۹	۴۳۵	۸		
۲۳۶	۹	۲۱۷	۲۳۱	۱۰	
۲۱۸	۱۰		۳۴۱	۹	
۲۷۷	۱۰	۲۰۹	۲۷۷	۱۰	
۴۳۴	۱۰		۳۴۱	۹	
۳۴۱	۹		۳-۳	۱۱	۲۲۱
۶۷۸	۹		۳۴۱	۹	
۲۱۸	۱۰	۲۱۰	۲۷۷	۱۰	۲۲۳
۲۷۷	۱۰		۳۴۱	۹	
۴۳۴	۱۰		۳۴۱	۹	۲۲۶
۳۳۶	۹		۳۴۱	۹	۲۲۷
۳۴۱	۹		۲۱۸	۱۰	۲۲۸
۶۷۸	۹		۲۲۵	۱۱	۲۳۶
۶۷۸	۹	۲۱۱	۳۴۱	۹	
۳۴۱	۹	۲۱۲	۲۲۵	۱۱	۲۳۷
۸۳۵	۱۱				

مأخذ: یافته‌های پژوهش (برگرفته از [۱]).

بازطراحی فرایندهای نظارتی مجلس از منظر کاربست داده و اطلاعات از اهمیت راهبردی برخوردار است و این اهمیت در دو بُعد کلیدی تجلی می‌یابد: نخست، داده‌ها بستری عینی و قابل اتکا برای ارزیابی عملکرد نهادهای اجرایی فراهم می‌آورند که نمایندگان از طریق آن می‌توانند شکاف‌های موجود میان اهداف قانونگذاری و واقعیات اجرایی را به‌طور دقیق شناسایی و تحلیل کنند. این رویکرد تحلیلی، قانونگذاران را قادر می‌سازد تا علاوه بر پیگیری دقیق مخارج عمومی، اثربخشی و کارآمدی برنامه‌های دولتی را بر اساس معیارهای قابل سنجش ارزیابی کنند و در نتیجه، نظارت پارلمانی از رویکردی انتزاعی و ذهنی به فرایندی علمی و مبتنی بر شواهد تجربی تحول یابد [۶].

از سوی دیگر، داده‌ها در عصر معاصر حکمرانی از مقام ابزار مکمل به عنصری حیاتی و غیرقابل انکار در نظارت مؤثر پارلمانی ارتقا یافته‌اند. پذیرش و نهادینه‌سازی رویکردهای مبتنی بر داده در نهادهای قانونگذاری، زمینه‌ساز تقویت شفافیت، افزایش سطح پاسخ‌گویی و بهبود کیفیت کلی حکمرانی خواهد بود. نظارت مبتنی بر مردم‌سالاری نه فقط متکی بر اراده سیاسی و تعهد نهادی است، بلکه مستلزم بهره‌گیری از بینش‌های علمی و تحلیل‌های دقیق و جامع داده‌هاست که قابلیت ارائه تصویری واقع‌بینانه و قابل اعتماد از عملکرد حکومتی را دارد [۷].

شایان ذکر است که زیرساخت اطلاعاتی موجود در کشور همچون «[قانون مدیریت داده و اطلاعات ملی](#)»، ظرفیت‌های لازم برای تحقق این رویکرد را در دو لایه کلیدی فراهم آورده است؛ در لایه نخست، پایگاه‌های اطلاعاتی ملی امکان دسترسی به داده‌های جامع و یکپارچه در حوزه‌های مختلف را برای مجلس فراهم می‌سازند (البته بررسی کفایت عملیاتی و فنی این سامانه‌ها ضروری است) و در لایه دوم، هر یک از دستگاه‌های اجرایی و سازمان‌های دولتی به تناسب مأموریت‌های تخصصی خود، مجموعه‌ای از پایگاه‌های اطلاعاتی را توسعه داده‌اند که اطلاعاتی تفصیلی از عملکرد، منابع و فرایندهای داخلی این نهادها را دارند. بنابراین، تلفیق و بهره‌برداری هوشمند از این دو سطح زیرساختی، فرصت منحصر به فردی برای تحقق عملی نظام نظارت پارلمانی مبتنی بر اطلاعات دقیق و قابل تحلیل ایجاد می‌کند که قادر است عمق و دقت فرایندهای کنترلی مجلس بر نهادهای اجرایی را به میزان قابل توجهی افزایش دهد.

اگرچه اقدامات نظارتی مانند نطق، فرایند بررسی تخلفات یا سوءمدیریت (ماده (۴۵)) و اصل (۹۰) به عنوان بخشی از سازوکارهای نظارتی مجلس به‌شمار می‌روند، تمرکز اصلی این گزارش بر فرایندهای نظارتی مشخص شده در فصل نظارت (فصل ۳) آیین‌نامه داخلی مجلس قرار دارد.

۲. پیشینه

۲-۱. سوابق مطالعاتی در مرکز

در زمینه مفهوم نظارت و ارزیابی، مطالعات راهبردی متعددی تا به امروز توسط مرکز پژوهش‌های مجلس منتشر شده که تمرکز آنها بر معرفی ابزارهای نظارتی، تحلیل سازوکار نظارتی مجلس و نحوه نظارت بر عملکرد نمایندگان بوده است. نمایی از برخی از این گزارش‌ها در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱. سوابق مطالعاتی مرکز پژوهش‌های مجلس در زمینه مفهوم نظارت و ارزیابی

ردیف	عنوان گزارش	سال انتشار	شماره مسلسل	توضیحات
۱	نگاهی به ابعاد حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران ۶. پیرامون نظارت در قلمرو حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران سوم: تحلیل و بررسی بند «۱۰» اصل یکصد و دهم قانون اساسی	۱۳۹۰/۱۰/۲۸	۱۲۱۹۲	این گزارش به تحلیل بند «۱۰» اصل یکصد و دهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و بررسی دلایل بی‌کفایتی رئیس‌جمهور در اداره امور اجرایی و پیرو آن الزامات نظارتی می‌پردازد. این بند به تعیین شرایط لازم برای بررسی اتهامات رئیس‌جمهور و اقدامات لازم در صورت بی‌کفایتی وی اشاره دارد. همچنین در این گزارش به نقش مجلس شورای اسلامی در تصمیم‌گیری درباره عزل رئیس‌جمهور و چالش‌های قانونی مربوط به این مقوله پرداخته می‌شود. به علاوه، توجه به ملاحظات سیاسی و تأثیر آن بر فرایند عزل و نظارت بر رئیس‌جمهور مورد تأکید قرار گرفته است.
۲	نظارت پارلمان بر قوه مجریه (۱) مطالعه موردی: سیر تطور طرح سؤال در مجلس شورای ملی و مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۲/۱۰/۰۴	۱۳۴۰۴	این گزارش به تحلیل نظارت پارلمان بر قوه مجریه با تمرکز بر سیر تطور طرح سؤال در مجلس شورای ملی و مجلس شورای اسلامی می‌پردازد. هدف مطالعه، بررسی چگونگی تغییرات در رویه و چارچوب قانونی طرح سؤال از دولت در طول تاریخ پارلمانی ایران است. این تحلیل شامل بررسی قوانین، مصوبات و شیوه‌های اجرایی مرتبط با طرح سؤال است که به نمایندگان این امکان را می‌دهد تا مسئولیت‌ها و عملکرد دولت را تحت نظارت قرار دهند. همچنین، چالش‌ها و محدودیت‌های موجود در استفاده از این ابزار نظارتی و تأثیرات آن بر فرایند پاسخ‌گویی و شفافیت عملکرد دولت بررسی شده است.
۳	نظارت پارلمان بر قوه مجریه (۲) مطالعه موردی انگلیس، امریکا، فرانسه، ایتالیا، آلمان و جمهوری اسلامی ایران	۱۳۹۲/۱۱/۱۵	۱۳۵۰۶	این گزارش به تحقیق و مقایسه سامانه‌های نظارتی پارلمان بر قوه مجریه در کشورهای مختلف می‌پردازد. در این بررسی، به تحلیل فرایندها، ابزارها و آثار نظارتی در هر یک از این کشورها پرداخته و شباهت‌ها و تفاوت‌های آنها بررسی می‌شود. هدف گزارش ارائه راهکارهایی برای بهبود نظام نظارتی در جمهوری اسلامی ایران براساس تجربیات کشورهای مذکور است.
۴	نظارت کارآمد و کارآمدی نظارت	۱۳۹۳/۰۹/۲۹	۱۴۰۶۳	این گزارش به بررسی و تحلیل موضوع نظارت در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران می‌پردازد. در این گزارش، اهمیت نظارت کارآمد در جلوگیری از فساد و ارتقای شفافیت و پاسخ‌گویی دولت‌ها مطرح شده است. همچنین، به تشریح نهادهای نظارتی و فنون بازرسی که برای نظارت بر عملکرد دولت و سازمان‌ها استفاده می‌شود، پرداخته شده است. این گزارش بر لزوم ایجاد سازوکارهای مناسب برای نظارت مستمر و مؤثر تأکید دارد تا از فساد اداری جلوگیری و حقوق شهروندان به‌خوبی تأمین شود. به‌طور کلی، گزارش به ضرورت تقویت ساختار نظارتی برای بهبود کارایی و شفافیت در نظام مدیریتی کشور تأکید می‌کند.
۵	پارلمان و حقوق شهروندی (۱) شیوه‌های نظارت همگانی بر فعالیت نمایندگان	۱۳۹۴/۱۲/۱۹	۱۴۷۶۲	این گزارش به بررسی نظارت و پاسخ‌گویی در مجلس شورای اسلامی ایران می‌پردازد. در این مطالعه، ساختارهای نظارتی موجود و چالش‌های مربوط به آنها بررسی شده و همچنین به تأثیرات قانونی بر شفافیت و مشارکت عمومی اشاره می‌شود. پیشنهادهایی به‌منظور بهبود کیفیت نظارت و افزایش اعتماد عمومی به مجلس ارائه شده است. این پیشنهادها شامل به‌کارگیری فناوری‌های نوین و افزایش دسترسی به اطلاعات برای شهروندان به‌منظور تسهیل نظارت همگانی بر رفتار نمایندگان و تصمیمات پارلمانی است.

ردیف	عنوان گزارش	سال انتشار	شماره مسلسل	توضیحات
۶	نظارت پارلمانی (۱) مطالعه تطبیقی کارنامه نظارتی سیاسی ادوار هشتم و نهم مجلس شورای اسلامی بررسی موردی تذکر، سؤال، استیضاح و تحقیق و تفحص	۱۳۹۵/۰۴/۲۲	۱۴۹۱۸	این گزارش به بررسی کارنامه نظارتی مجلس شورای اسلامی در دوره‌های هشتم و نهم و تحلیل ابزارهای نظارتی نظیر تذکر، سؤال، استیضاح و تحقیق و تفحص می‌پردازد. به‌طور خاص، استفاده از این ابزارها و تأثیرشان بر عملکرد دولت‌ها بررسی می‌شود. یافته‌ها نشان می‌دهد که باوجود افزایش استفاده از این ابزارها در مجلس نهم نسبت به مجلس هشتم، هنوز چالش‌هایی نظیر عدم شفافیت در پیگیری نتیجه تذکرات و ناکارآمدی در برخی موارد وجود دارد. به‌طور کلی، این گزارش بر ضرورت تقویت ابعاد نظارتی مجلس تأکید می‌کند تا به بهبود کارکردهای اجرایی کشور کمک کند.
۷	آسیب‌شناسی نظارت مجلس شورای اسلامی بر انتخابات شوراهای اسلامی شهر و روستا؛ پیشنهاد تشکیل کمیسیون ملی انتخابات شوراهای اسلامی	۱۳۹۷/۰۹/۰۵	۱۶۱۶۱	این گزارش به بررسی و آسیب‌شناسی نظارت مجلس شورای اسلامی بر انتخابات شوراهای اسلامی شهر و روستا می‌پردازد. هدف اصلی آن ارزیابی کارایی و مطلوبیت الگوی فعلی نظارت و ارائه پیشنهاداتی برای بهبود آن است. در این راستا، ایجاد «کمیسیون ملی انتخابات شوراهای اسلامی» به‌عنوان یک نهاد مستقل پیشنهاد شده است تا با تأکید بر اصول شفافیت، استقلال و بی‌طرفی، نظارت مؤثرتری بر انتخابات شوراهای انجام دهد. گزارش به کاستی‌ها و چالش‌های موجود در وضعیت فعلی نظارت نیز می‌پردازد و ضرورت بازنگری در ساختار مدیریت انتخابات را برای دستیابی به نتایج بهتر و افزایش اعتماد عمومی پیشنهاد می‌کند.
۸	مطالعه پارلمانی تطبیقی نقش رسانه‌ها در مردمی‌سازی فعالیت‌های دیپلماتیک و نظارتی نمایندگان	۱۴۰۱/۱۰/۲۴	۱۸۶۷۴	این گزارش به بررسی نقش رسانه‌ها در مردمی‌سازی فعالیت‌های دیپلماتیک و نظارتی نمایندگان می‌پردازد و بر لزوم شفافیت و کارآمدی در فرایندهای قانونی تأکید دارد. باتوجه به توسعه فناوری و شبکه‌های اجتماعی، اهمیت ارتباط دوسویه میان نمایندگان و شهروندان بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته است. این مطالعه تطبیقی به بررسی کارکردهای رسانه‌ها در مجالس مختلف جهان و ارائه راهکارهایی برای بهبود نظارت همگانی و تقویت ارتباط نمایندگان با مردم می‌پردازد. اهداف کلیدی این گزارش شامل معرفی تدابیر مؤثر برای استخدام رسانه‌های پارلمانی و ایجاد ساختاری برای تعامل بیشتر با مراجع عمومی و نخبگان جامعه است.
۹	نظارت پارلمانی بر دستگاه‌های اجرایی: ابزارها و رویه‌ها	۱۴۰۲/۰۳/۰۸	۱۸۹۶۶	این گزارش به بررسی ابزارها و رویه‌های نظارتی در مجالس قانونگذاری کشورهای مختلف و بررسی تطبیقی آن با مجلس شورای اسلامی ایران می‌پردازد. هدف اصلی این پژوهش، ارتقای نقش نظارتی پارلمان از طریق بهره‌برداری از تجربیات دیگر کشورها و بومی‌سازی آنها متناسب با ساختار سیاسی ایران است. در این راستا، ابزارهای نظارتی مختلفی نظیر پرسش‌ها، استیضاح، کمیسیون‌های تحقیق و بازرسی بررسی می‌شود. همچنین، این مطالعه به تحلیل چالش‌ها و کمبودهای موجود در عملکرد این ابزارها می‌پردازد و تأکید می‌کند که نظارت مؤثر نیازمند ترکیبی از رویکردهای سخت و نرم است تا بتواند پاسخ‌گویی و شفافیت هرچه بیشتر را در نظام حکمرانی فراهم آورد. باتوجه به پیچیدگی‌های دولت مدرن، همکاری و مشارکت سایر نهادهای نظارتی نیز از عوامل کلیدی برای موفقیت در انجام این وظایف به‌شمار می‌رود.

ردیف	عنوان گزارش	سال انتشار	شماره مسلسل	توضیحات
۱۰	الگوهای نظارت همگانی و مردمی‌سازی در مجالس قانونگذاری دنیا	۱۴۰۳/۰۲/۰۵	۱۹۷۴۷	این گزارش به بررسی الگوهای نظارت همگانی و مردمی‌سازی در مجالس قانونگذاری دنیا می‌پردازد و تأکید دارد که نیاز به توسعه نظارت مردم بر عملکرد نمایندگان در قالب مشارکت شهروندان و نهادهای مدنی یکی از ملزومات مهم قوه مقننه است. در این راستا، ابتکاراتی از سوی پارلمان‌های مختلف با هدف ارتقای شفافیت و کارآمدی در نظارت بر فعالیت‌ها به کار گرفته شده است که شامل استفاده از فناوری‌های نوین و توسعه پارلمان‌های دیجیتال می‌شود. این گزارش همچنین به لزوم تعبیه سامانه‌های برخط و بهبود تعاملات دوسویه میان نمایندگان و شهروندان اشاره می‌کند تا نظارت همگانی بر فعالیت‌های پارلمانی تسهیل شود.
۱۱	نهادهای سازوکارهای حکمرانی چین (۳): سازوکارهای نظارت در فرایند حکمرانی جمهوری خلق چین	۱۴۰۳/۰۳/۰۵	۱۹۸۱۱	این گزارش به بررسی نهادها و سازوکارهای حکمرانی در جمهوری خلق چین و تمرکز بر مکانیزم‌های نظارتی در فرایندهای حکومتی می‌پردازد. هدف این مطالعه تحلیل چگونگی نظارت بر عملکرد مقامات دولتی و وارد کردن اصلاحات مؤثر در نظام حکمرانی چین است. با استفاده از مدل‌های مختلف نظارتی، گزارش پیشنهادهایی را به‌منظور بهبود شفافیت و کارایی نظام ارائه می‌دهد. از جمله این پیشنهادها، تأکید بر مشارکت عمومی و استفاده از فناوری‌های نوین در فرایند نظارت بر عملکرد مقامات و مقامات محلی است. این اقدامات به‌منظور تقویت مسئولیت‌پذیری و حفظ رابطه نزدیک‌تر بین دولت و شهروندان پیشنهاد شده است.
۱۲	نگاشت نظارتی مجلس شورای اسلامی؛ چرخش‌های تحول‌آفرین	۱۴۰۳/۱۰/۱۰	۲۰۳۰۶	این گزارش به بررسی تحولاتی در فرایند نظارتی مجلس شورای اسلامی می‌پردازد و هدف آن بازخوانی و تنظیم نگاشت نهادهای نظارتی به‌منظور بهبود کارایی و کارآمدی نظارت پارلمانی است. با توجه به اینکه نظارت مجلس یکی از دو شأن اصلی آن به شمار می‌رود، اهمیت توجه به نظارت کل‌نگر به‌جای نظارت جزءنگر و ضرورت تغییر از نظارت فردی به جمعی مطرح می‌شود. این گزارش همچنین بر لزوم توسعه ابزارهای هوشمند برای نظارت و راهکارهای مناسب برای انسجام نهادهای نظارتی تأکید دارد. در نهایت، چرخش‌های تحول‌آفرینی که می‌تواند به بهبود وضعیت نظارتی مجلس کمک کند، معرفی می‌شود.
۱۳	رویکردها و ابزارهای نظارت هوشمند؛ پیشنهادهایی برای ارتقای ظرفیت‌های نظارتی مجلس شورای اسلامی	۱۴۰۴/۰۱/۱۹	۲۰۵۷۷	این گزارش به بررسی رویکردها و ابزارهای نظارت هوشمند در مجلس شورای اسلامی می‌پردازد و پیشنهادهایی برای ارتقای ظرفیت‌های نظارتی این نهاد ارائه می‌دهد. این گزارش بر اهمیت به‌کارگیری ابزارهای هوشمند در نظارت پارلمانی تأکید و به نقش فناوری‌های نوین در بهبود شفافیت و کارایی نظارت اشاره کرده است. همچنین، چالش‌های موجود در فرایندهای نظارتی و ضرورت نوآوری در ساختارهای نظارتی بررسی شده است. در پایان، این گزارش به لزوم آموزش و ارتقای آگاهی نمایندگان مجلس درباره تکنولوژی‌های جدید و تأثیر آنها بر بهبود عملکردهای نظارتی اشاره دارد.

ردیف	عنوان گزارش	سال انتشار	شماره مسلسل	توضیحات
۱۴	سلسله گزارش‌های نظارتی بخش تعاون (۱)؛ موضوعات و چالش‌های نظارت مجلس شورای اسلامی بر بخش تعاونی اقتصاد ایران	۱۴۰۴/۰۱/۳۰	۲۰۶۲۹	این گزارش به چالش‌های نظارتی مجلس شورای اسلامی بر بخش تعاونی اقتصاد ایران می‌پردازد و تحلیل دقیقی از مشکلات ساختاری و سازمانی که نظارت را پیچیده می‌کند، ارائه می‌دهد. یکی از مشکلات اصلی، تعدد سازمان‌های اجرایی و بوروکراسی پیچیده در این بخش است که باعث کاهش کارایی نظارت می‌شود. گزارش تأکید دارد که نظارت دقیق می‌تواند به افزایش شفافیت، اعتماد اجتماعی و بهبود عملکرد تعاونی‌ها بیانجامد. همچنین، پیشنهادهایی برای اصلاح قوانین مرتبط، بهینه‌سازی ساختارهای نظارتی و ایجاد سامانه‌های هوشمند به منظور دریافت گزارش‌های مردمی مطرح شده است. نهایتاً، لزوم تشکیل نهادهای جدید نظارتی، از جمله ایجاد آمبودزمان با رویکردهای نوین، به طور ویژه مورد توجه قرار گرفته است.
۱۵	وضعیت‌شناسی، نگاشت نهادی و توصیه‌های سیاستی در تحول کارکردهای نظارتی مجلس شورای اسلامی	۱۴۰۴/۰۲/۱۵	۲۰۶۹۵	این گزارش به تحلیل وضعیت کنونی نظارت پارلمانی در ایران می‌پردازد و محور آن بررسی ابزارها و سازوکارهای قانونی موجود برای نظارت بر قوه مجریه است. با تأکید بر اهمیت پاسخ‌گویی و مشروعیت دولت، به بررسی نتایج و چالش‌های پیش‌روی نظام نظارتی موجود می‌پردازد و توصیه‌هایی برای تقویت ظرفیت‌های نظارتی مجلس و شفاف‌سازی فرایندهای نظارتی ارائه می‌دهد. این مطالعه می‌تواند به عنوان ابزاری مفید برای افزایش کارایی نظارت پارلمانی و تحقق اهداف حکمرانی خوب در جمهوری اسلامی ایران مورد استفاده قرار گیرد.
۱۶	الگوی مطلوب نظارت و ارزشیابی در کمیسیون اصل (۹۰)	۱۴۰۴/۰۲/۲۹	۲۰۷۳۴	این گزارش به تحلیل الگوی مطلوب نظارت و ارزشیابی در کمیسیون اصل (۹۰) می‌پردازد و تأکید دارد بر آنکه این کمیسیون باید ابزارهای مناسبی برای نظارت و ارزشیابی عملکرد دستگاه‌های اجرایی داشته باشد. این الگو شامل تجزیه و تحلیل وضعیت موجود، شناسایی نقاط ضعف و قوت، و ارائه پیشنهادهای بهبود کارکردهای کمیسیون است. همچنین، چالش‌ها و موانع موجود در فرایند نظارتی مطرح و بر لزوم اصلاحات قانونی و ساختاری برای افزایش کارایی نظارت بر اعمال دولت تأکید شده است. این گزارش به دنبال ایجاد نظامی مؤثر برای افزایش شفافیت و پاسخ‌گویی در حکمرانی مردمی است.
۱۷	سازوکارها و ابزارهای نظارت پارلمانی؛ مروری بر تجربیات جهانی و توصیه‌هایی برای مجلس شورای اسلامی	۱۴۰۴/۰۵/۰۸	۲۰۸۶۵	این گزارش به بررسی سازوکارها و ابزارهای نظارت پارلمانی و تجربیات جهانی در این زمینه می‌پردازد و توصیه‌هایی برای ارتقای کارکردهای نظارتی مجلس شورای اسلامی در جمهوری اسلامی ایران ارائه می‌دهد. این گزارش به تحلیل مفاهیم مختلف نظارت، از جمله نظارت پارلمانی، سطوح و اصول آن و همچنین چالش‌ها و محدودیت‌هایی که در این زمینه وجود دارد، می‌پردازد. همچنین مواردی از نحوه نظارت در کشورهای مختلف، از جمله چین، انگلستان و ژاپن، بررسی شده و نقاط قوت و ضعف هر کدام در راستای بهبود عملکرد پارلمان‌های مختلف مورد توجه قرار گرفته است. هدف اصلی این گزارش، ارتقای توانمندی‌های نظارتی مجلس شورای اسلامی از طریق تجزیه و تحلیل تجربیات جهانی و ارائه راهکار مناسب است.

ردیف	عنوان گزارش	سال انتشار	شماره مسلسل	توضیحات
۱۸	ارزشیابی قوانین (۳): ارزشیابی تأثیرات قانون؛ گامی به سوی متوازن‌سازی بار نظارتی مجلس شورای اسلامی	۱۴۰۴/۰۵/۱۱	۲۰۸۶۸	این گزارش به تلاش برای تحلیل و ارزیابی تأثیرات مقررات مختلف پرداخته، بر ضرورت و اهمیت این فرایند در بهبود کارایی نظام قانونگذاری را تأکید می‌کند. این گزارش به تشریح چالش‌ها و فرصت‌های موجود در ارزشیابی تأثیرات قانون، انواع بارهای مقرراتی و روش‌های مختلف مورد استفاده در تحلیل اثرها بر کسب‌وکارها می‌پردازد. همچنین، به نحوه کاهش بار مقرراتی و بهینه‌سازی فرایند قانونگذاری اشاره می‌کند و اهداف و معیارهای لازم برای ارزیابی مقررات را ارائه می‌دهد. در نهایت، نتایج این تحقیق می‌تواند به تقویت نظارت پارلمان بر قوه مجریه و بهبود کیفیت قوانین کمک کند.

مأخذ: یافته‌های پژوهش.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، گزارش‌های پیشین عمدتاً به بررسی چالش‌ها و راهکارهای نظارتی مجلس شورای اسلامی و کاربرد ابزارها و سازوکارهای موجود در این حوزه پرداخته‌اند. این پژوهش‌ها بر نظارت بر قوه مجریه، شفافیت و پاسخ‌گویی دولت، و بررسی عملکرد نمایندگان و نهادهای نظارتی تمرکز داشته و جنبه‌های مختلف نظارت را بررسی کرده‌اند. بر این اساس، گزارش‌های پیشین تلاش دارند تا با شفاف‌سازی فرایندهای قانونی و همچنین مقایسه سامانه‌های نظارتی در کشورهای مختلف، به بهبود کارایی نظارت کمک کنند. با این حال، نکته قابل تأمل فقدان هرگونه مطالعه تخصصی در زمینه کاربرد فناوری‌های اطلاعاتی و داده‌محوری در فرایندهای پارلمانی است. علی‌رغم تنوع موضوعی گزارش‌های ارائه شده، هیچ پژوهش منتشر شده‌ای به ظرفیت‌های استفاده از داده‌ها و سامانه‌های اطلاعاتی برای بهبود فرایندهای داخلی مجلس نظیر داده‌محور کردن سازوکارهای نظارتی نپرداخته است.

۲-۲. سوابق تقنینی به‌همراه آسیب‌شناسی

بررسی سیر تحولات تقنینی آیین‌نامه داخلی مجلس نشان می‌دهد که اصلاح فرایندهای داخلی پارلمان از موضوعات پرتکرار و مورد توجه نمایندگان در ادوار مختلف بوده است. مجموعه قوانین مصوب در این زمینه، که از سال ۱۳۵۹ آغاز شده و تا امروز ادامه یافته است، طیف گسترده‌ای از اصلاحات را در بر می‌گیرد. این قوانین عمدتاً بر بهبود سازوکارهای رسیدگی به مسائل، تنظیم شیوه‌های برگزاری جلسات، اصلاح روندهای اداری و سامان‌دهی اختیارات کمیسیون‌ها متمرکز بوده‌اند [۸].

آمار مصوبات قانونی در دهه اخیر حاکی از تلاش‌های قابل توجه نمایندگان برای بهبود عملکرد پارلمانی است. از سال ۱۳۹۸ تا ۱۴۰۳، ۱۶ قانون اصلاحی به تصویب رسیده که نشان‌دهنده حساسیت فزاینده نمایندگان نسبت به کارآمدی فرایندهای داخلی مجلس است [۸]. این اصلاحات شامل تغییرات در مواد مربوط به نحوه بررسی لوایح، تنظیم مقررات جلسات علنی، اصلاح ساختار کمیسیون‌ها و بهبود سازوکارهای نظارتی بوده است. با این حال، نکته بارز در مجموعه این تحولات تقنینی، غفلت کامل از ظرفیت‌های فناوری اطلاعات و کاربرد داده‌ها در بهبود فرایندهای پارلمانی است.

با وجود حجم قابل توجه اصلاحات انجام شده، هیچ‌یک از قوانین مصوب به موضوع بهره‌گیری از سامانه‌های اطلاعاتی، استفاده از داده‌ها در فرایند تصمیم‌گیری، یا نهادینه‌سازی رویکردهای مبتنی بر شواهد در عملکرد پارلمانی نپرداخته است. این خلأ تقنینی، ضرورت بازنگری جدی در رویکرد اصلاحات آیین‌نامه داخلی و گنجانیدن مؤلفه‌های فناورانه در ساختار عملیاتی مجلس را آشکار می‌سازد.

۳. نگاهی بر فرایندهای نظارتی مجلس شورای اسلامی

در فصل ۳ از باب دوم قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی به مبحث نظارت پرداخته شده است. فصل نظارت پنج مبحث دارد که در این مباحث به ارائه قواعد کلی به منظور اجرای شأن نظارتی مجلس پرداخته شده است. شکل ۳ نمایی از انواع فرایندهای نظارتی مندرج در آیین نامه داخلی مجلس را نشان می دهد.

شکل ۳. نمایی از فرایندهای نظارتی ارائه شده در آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی [۱ و ۲]

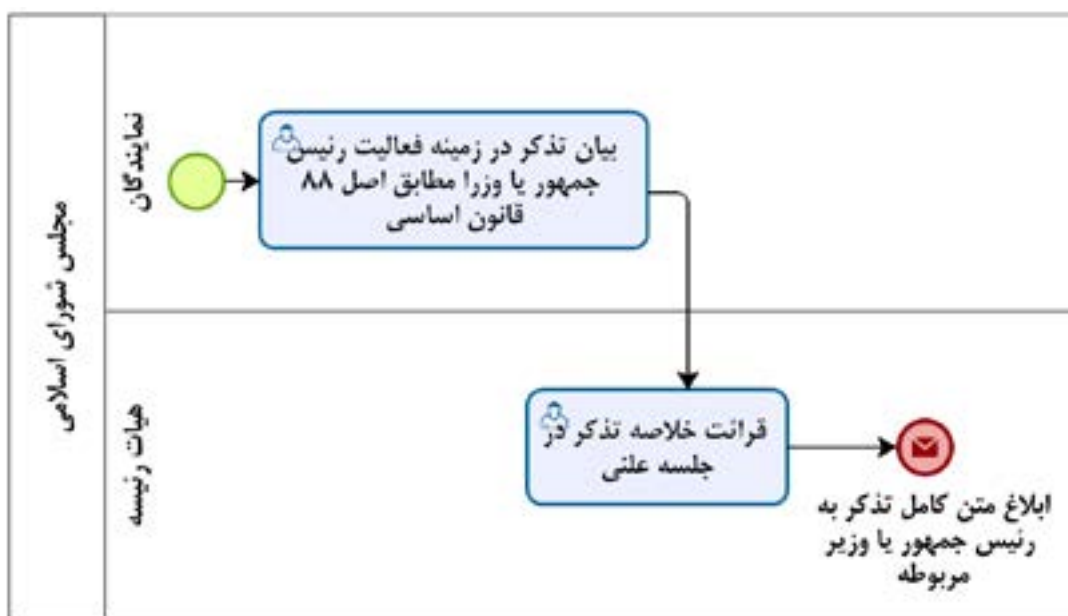
در این بخش به نمایش این فرایندها با زبان فرایندی استاندارد، نمادگذاری فرایند کسب و کار^۱ [۹] و نرم افزار Bizagi^۲ پرداخته شده است. توضیح این نمادها در جدول ۳ گزارش نخست [۸] از این سلسله گزارش ها ارائه شده است. استفاده از زبان های استاندارد نمایش فرایند، نظیر BPMN در مدیریت فرایند کسب و کار امری اجتناب ناپذیر است؛ زیرا بدون این استاندارد سازی، هر گونه تلاش برای بهینه سازی فرایند و تحول دیجیتال فاقد پایه علمی و قابل اندازه گیری خواهد بود [۱۰]. زبان های استاندارد امکان کاوش فرایند و تحلیل علت ریشه ای را فراهم می آورند، شاخص های عملکرد قابل اعتماد تولید می کنند و شناسایی گلوگاه را از حالت تخمینی به تحلیل دقیق تبدیل می سازند. این رویکرد شفافیت فرایند و ماتریس پاسخ گویی واضحی ایجاد می کند که بهبود مستمر و مدیریت ناب^۳ بر مبنای داده های واقعی امکان پذیر می شود؛ در حالی که استفاده نکردن از استاندارد منجر به تکه تکه شدن فرایند و عدم انسجام اندازه گیری می شود و هر گونه مهندسی مجدد فرایند را به تلاش بی ثمر تبدیل می کند [۱۱]. از این رو، پیش از اصلاح فرایندها از مناظر مختلف باید ابتدا آنها را با زبانی استاندارد برای ارائه فرایندها نمایش داد.

۳-۱. فرایند تذکر کتبی

1. Business Process Model and Notation (BPMN)
2. <https://www.bizagi.com/en/platform/modeler>
3. Lean

این فرایند براساس ماده (۲۰۶) آیین‌نامه داخلی به‌منظور بیان تذکر در زمینه فعالیت رئیس‌جمهور یا وزیران آغاز می‌شود. در این راستا نماینده یا نمایندگان باید تذکر کتبی خود را به‌صورت رسمی به هیئت‌رئیس تسلیم نمایند. هیئت‌رئیس مجلس پس از دریافت تذکر کتبی دو اقدام هم‌زمان انجام می‌دهد: نخست قرائت خلاصه مفاد تذکر در جلسه علنی مجلس و دوم ابلاغ متن کامل تذکر از طریق ابلاغ رسمی به رئیس‌جمهور یا وزیر مربوط (شکل ۴).

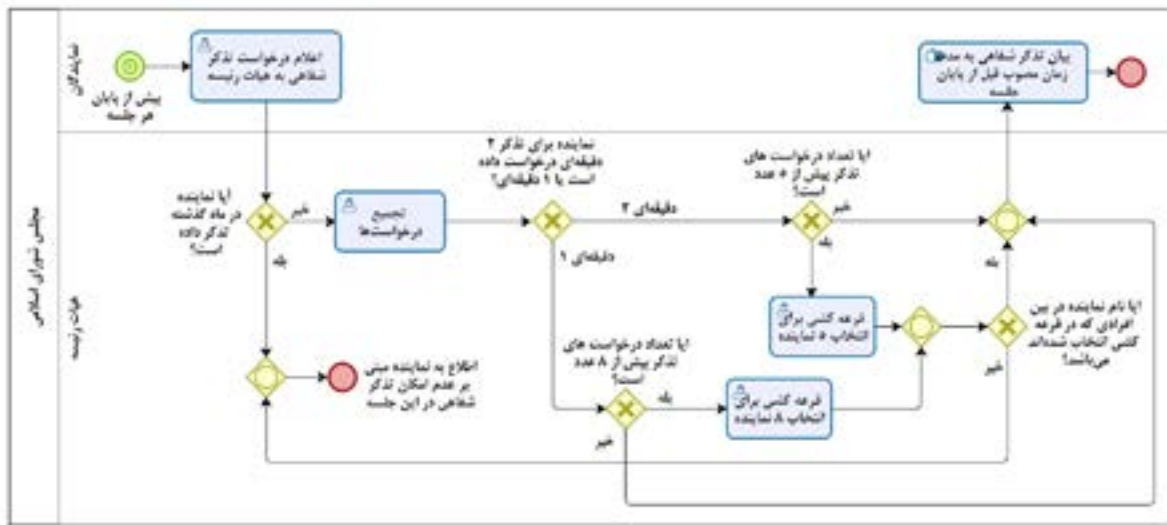
شکل ۴. نمایی از فرایند تذکر کتبی [۱]

۲-۳. فرایند تذکر شفاهی

در تبصره ماده (۲۰۶) از آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی نیز به نحوه تذکر شفاهی نمایندگان پرداخته شده است. براساس این ماده، نمایندگان می‌توانند درخواست تذکر شفاهی خود را پیش از پایان هر جلسه به هیئت‌رئیس اعلام نمایند. هیئت‌رئیس پس از دریافت درخواست‌ها ابتدا بررسی می‌کند که به تناسب درخواست یک دقیقه‌ای یا دودقیقه‌ای، چه تعداد درخواست ارائه شده است. در صورتی که تعداد درخواست‌ها برای تذکر دودقیقه‌ای کمتر از پنج و برای تذکر یک دقیقه‌ای کمتر از هشت باشد، مستقیماً تجمیع درخواست‌ها انجام می‌شود و هر نماینده در زمان مصوب قانون، فرصتی برای بیان تذکر شفاهی خود را دارد. اما چنانچه تعداد متقاضیان بیش از پنج نفر برای تذکر دودقیقه‌ای و بیش از هشت نفر برای تذکر یک دقیقه‌ای باشد، با اخذ رأی، پنج نماینده برای بیان تذکر شفاهی دودقیقه‌ای و هشت نفر برای بیان تذکر یک دقیقه‌ای در این جلسه انتخاب می‌شوند. نمایندگان منتخب تذکر شفاهی خود را حداکثر در زمان مصوب قانون قبل از پایان جلسه بیان می‌کنند (شکل ۵). محدودیت مهم این فرایند این است که هر نماینده در بازه زمانی یک‌ماهه فقط یک بار مجاز به تذکر شفاهی است.

شکل ۵. نمایشی از فرایند تذکر شفاهی [۱]

۳-۳. فرایند سؤال از هیئت وزیران

براساس ماده (۲۰۷) آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، نمایندگان به طرح سؤال خود به صورت کتبی و صریح در خصوص مسائل داخلی و خارجی کشور از وزیران ذی ربط در حیطه وظایف قانونی آنان مجازند؛ در صورتی که سؤال توسط چند نماینده تنظیم شده باشد، باید نماینده‌ای به عنوان نماینده منتخب سؤال کنندگان از طرف ایشان انتخاب شود. در صورت عدم توافق سؤال کنندگان، نماینده آنها توسط یکی از اعضای هیئت رئیسه به قید قرعه انتخاب خواهد شد.

به هر ترتیب، پس از طرح سؤال در قالب استاندارد تعیین شده توسط هیئت رئیسه و ارسال سؤال به ایشان، هیئت رئیسه به ارسال فوری سؤال به کمیسیون تخصصی ذی ربط مکلف است و کمیسیون وظیفه دارد حداکثر ظرف پانزده روز جلسه‌ای با حضور وزیر و نماینده استیضاح کننده تشکیل دهد. در صورت عدم وقوع رویداد خاصی (در خصوص این رویدادهای خاص در پاراگراف‌های بعدی توضیح داده خواهد شد) و برگزاری جلسه در کمیسیون، پس از استماع مواضع طرفین، بررسی‌های تخصصی لازم توسط کمیسیون انجام می‌شود. در صورت عدم اقتناع نماینده از توضیحات وزیر، کمیسیون موظف به طبقه‌بندی قلمروی سؤال مطرح شده در دو سطح ملی یا منطقه‌ای است. سؤالات طبقه‌بندی شده در سطح ملی بلافاصله به هیئت رئیسه به منظور اعلام وصول در جلسه علنی ارجاع می‌گردد. این سؤالات در سطح منطقه‌ای نیز مستلزم فرایند رسیدگی تخصصی است که کمیسیون به ارائه راه‌حل عملی و ارسال گزارش تحلیلی به هیئت رئیسه و رئیس جمهور حداکثر ظرف ۱۰ روز در زمینه سؤال مطرح شده مکلف است. چنانچه پس از پانزده روز نماینده یا نمایندگان طراح سؤال همچنان موضوع را حل نشده تلقی نمایند، مجاز به درخواست طرح در جلسه علنی اند که هیئت رئیسه موظف به اعلام وصول فوری و ارجاع مجدد به کمیسیون برای ارائه گزارش نهایی ظرف یک هفته است. به صورت هم‌زمان، تصمیم مجلس بر ضرورت تشکیل جلسه علنی برای سؤال از وزیر نیز برای ایشان ارسال می‌گردد. شایان ذکر است، گزارش تخصصی کمیسیون نیز حداکثر ۴۸ ساعت پیش از برگزاری جلسه علنی سؤال از وزیر باید چاپ شود و در اختیار نمایندگان مجلس قرار گیرد.

همان طور که در پاراگراف پیشین بیان شد، پس از تعیین زمان برگزاری جلسه و اطلاع آن به وزیر مربوطه، ممکن است دو رویداد حادث شود که هر یک به نوبه خود، روند ادامه فرایند به صورت معمول را تحت تأثیر قرار می‌دهند: نخست آنکه اگر حداکثر ۴۸ ساعت پیش از برگزاری جلسه، نماینده طراح سؤال تعویق برگزاری جلسه را درخواست کند، جلسه استماع پاسخ وزیر در کمیسیون لغو می‌شود و جلسه بعدی حداکثر به مدت یک ماه بعد به تعویق خواهد افتاد. در رویدادی دیگر، ممکن است با وجود تعیین زمان برگزاری جلسه و اعلام آن به وزیر مربوطه، ایشان در جلسه حاضر نشوند. در این صورت، سؤال به طور مستقیم توسط هیئت رئیسه اعلام وصول خواهد شد (فارغ از ملی یا منطقه‌ای

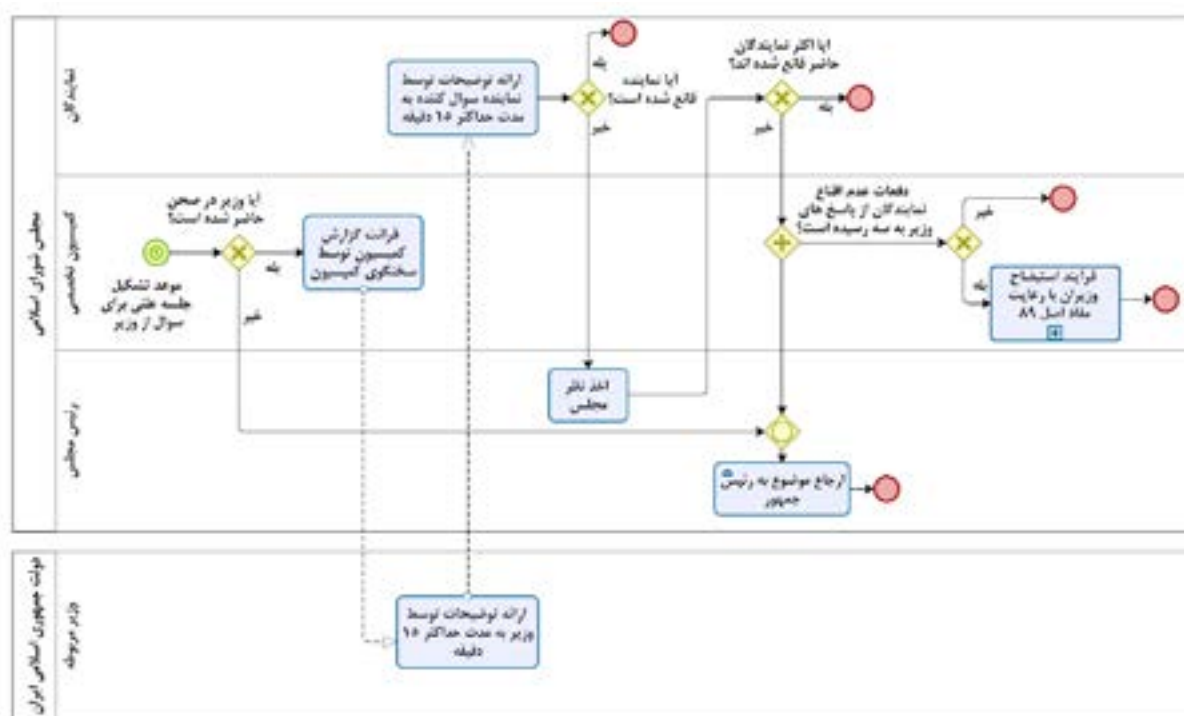
بودن سؤال) (شکل ۶).

براساس ماده (۲۰۸) آیین‌نامه داخلی مجلس، فرایند طرح سؤال از وزیر و بررسی پاسخ ایشان در صحن علنی با ارائه گزارش کمیسیون تخصصی آغاز می‌شود که شامل طرح سؤال و نتایج بررسی‌های انجام شده توسط سخن‌گوی کمیسیون طی حداکثر پنج دقیقه در صحن علنی است. پس از آن، وزیر و نماینده طراح سؤال به ترتیب و هر کدام حداکثر ظرف پانزده دقیقه توضیحات و دفاعیات خود را ارائه می‌دهند. چنانچه نماینده طراح سؤال از پاسخ وزیر قانع نگردد، رئیس مجلس نظر سایر نمایندگان حاضر را نسبت به کفایت پاسخ‌گویی وزیر اخذ می‌نماید. در صورتی که اکثریت نمایندگان حاضر از پاسخ وزیر قانع نشده باشند، سؤال طرح شده وارد تشخیص داده می‌شود و رئیس مجلس موظف به ارجاع موضوع به رئیس جمهور برای اتخاذ تدابیر لازم است. شایان ذکر است، در صورتی که وزیر در صحن علنی نیز حاضر نشود، موضوع به‌طور مستقیم توسط رئیس مجلس به رئیس جمهور ارسال می‌گردد.

در ماده (۲۰۹) آیین‌نامه نیز به نحوه طرح استیضاح وزیران پرداخته شده است. براین اساس، چنانچه در یک دوره مجلس سه بار با رأی اکثریت نمایندگان حاضر، سؤالات طرح شده توسط نمایندگان از یک وزیر وارد تشخیص داده شود، طرح استیضاح آن وزیر با رعایت مفاد اصل (۸۹) قانون اساسی و تأکید بر محور سؤالات مطرح شده، بدون نیاز به ارجاع مجدد به کمیسیون در نخستین جلسه علنی اعلام وصول خواهد شد (شکل ۷). فرایند استیضاح وزیران در شکل ۱۴ ارائه شده است.

نکته مهم در زمینه طرح سؤال از وزیران این است که در صورت تغییر وزیر حین برگزاری این فرایند، در صورتی که سؤالات مطرح شده توسط نمایندگان در خصوص عملکرد فردی ایشان باشد، سؤال از دستور کار خارج می‌شود و فرایند خاتمه می‌یابد. اما اگر سؤالات مطرح شده توسط نمایندگان در خصوص دستگاه‌های زیرمجموعه وزیر باشد، تغییر ایشان تأثیری در فرایند ندارد و فرایند روند معمول خود را طی خواهد کرد.

شکل ۷. نمایی از فرایند برگزاری جلسه علنی برای طرح سؤال از وزیر [۱]

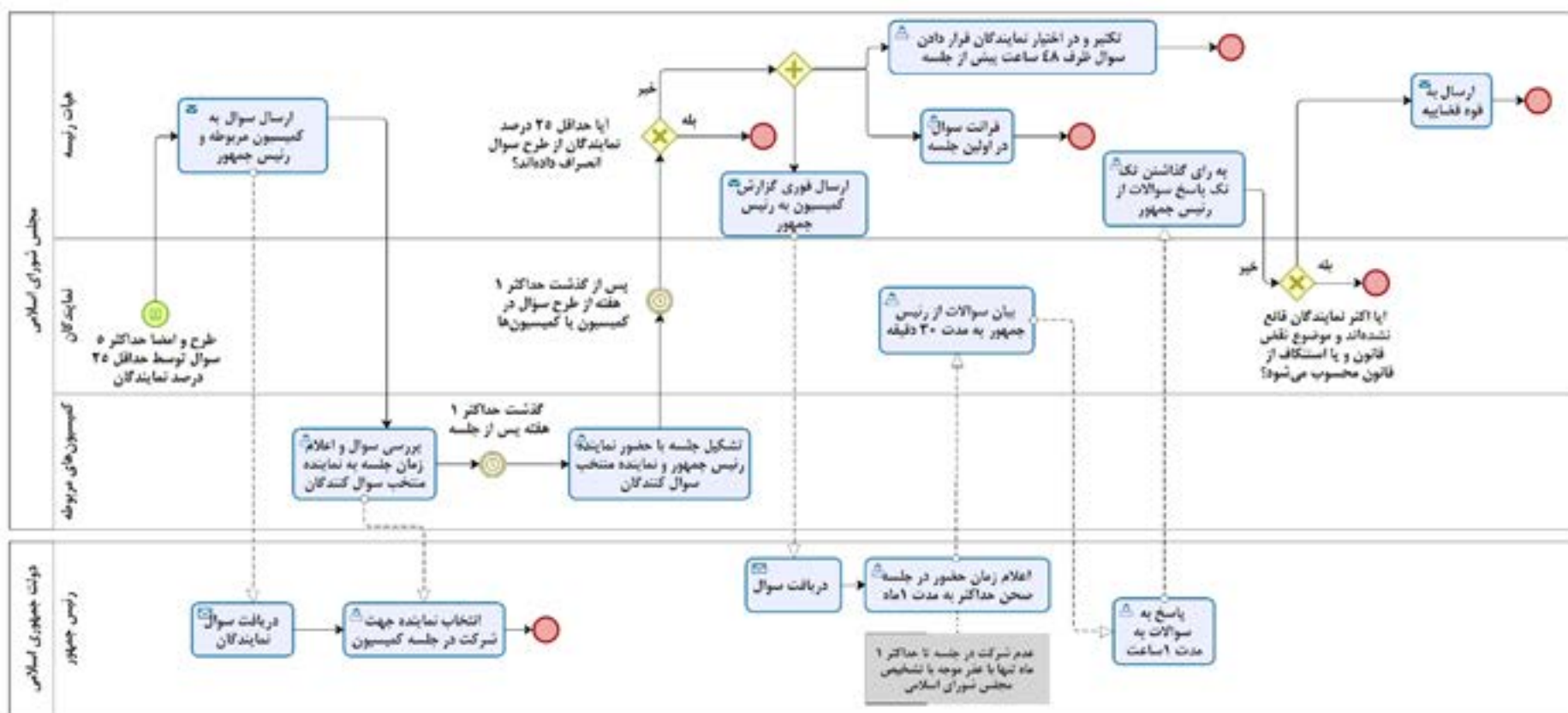
۳-۴. فرایند سؤال از رئیس‌جمهور

در مواد (۲۱۰) و (۲۱۱) آیین‌نامه داخلی و اصل (۸۸) قانون اساسی، ساز و کار لازم برای طرح سؤال از رئیس‌جمهور ارائه شده است. شرط ضروری طرح سؤال از رئیس‌جمهور، درخواست حداقل یک چهارم کل نمایندگان مجلس برای طرح سؤال در باره یک یا چند وظیفه رئیس‌جمهور است که باید این سؤال یا سؤالات به صورت صریح، روشن و مختصر با امضای نمایندگان مذکور به رئیس‌جمهور تسلیم گردد. رئیس‌جمهور به ارجاع فوری موضوع به کمیسیون‌های تخصصی ذی‌ربط موظف است و هر کمیسیون مکلف است حداکثر ظرف یک هفته جلسه‌ای با حضور نماینده معرفی شده رئیس‌جمهور و نماینده منتخب طراحان سؤال تشکیل دهد تا نماینده رئیس‌جمهور پاسخی مقتضی را از جانب ایشان ارائه نماید.

مرحله تعیین‌کننده پس از یک هفته از بررسی در کمیسیون فرامی‌رسد که چنانچه حداقل یک چهارم کل نمایندگان همچنان از طرح سؤال خود منصرف نشده باشند، رئیس‌جمهور به قرائت سؤالات در نخستین جلسه و ارسال فوری آنها برای رئیس‌جمهور موظف است. سؤالات مذکور ظرف ۴۸ ساعت تکثیر می‌شود و در اختیار کلیه نمایندگان قرار می‌گیرد؛ با این محدودیت کمی که تعداد سؤالات نباید از پنج مورد تجاوز کند و پس از ارسال رسمی آنها، کاهش امضاها موجب خروج از دستور کار نخواهد شد.

فرایند پاسخ‌گویی رئیس‌جمهور مطابق ماده (۲۱۱) مستلزم حضور وی در جلسه علنی مجلس ظرف یک ماه از تاریخ دریافت سؤالات است؛ مگر با عذر موجه و تشخیص مجلس. زمان تعیین شده برای طرح سؤالات توسط نمایندگان منتخب سی دقیقه و برای پاسخ‌گویی رئیس‌جمهور شصت دقیقه تعیین شده است که طرفین به تقسیم وقت خود به دو بخش مجازند تا در بخش نخست کلیه سؤالات و پاسخ‌دهان‌ها مطرح شود و در بخش دوم ابهامات و توضیحات تکمیلی ارائه گردد. مرحله‌نهایی شامل رأی‌گیری جداگانه درباره قانع‌کننده بودن پاسخ رئیس‌جمهور به هر سؤال مطرح شده است. چنانچه اکثریت نمایندگان حاضر از پاسخی قانع نشوند و موضوع نقض قانون یا استتکاف از قانون محسوب شود، مراتب به قوه قضائیه برای رسیدگی قانونی ارسال می‌گردد (شکل ۸).

شکل ۸. نمایی از فرایند طرح سؤال از رئیس‌جمهور [۱]

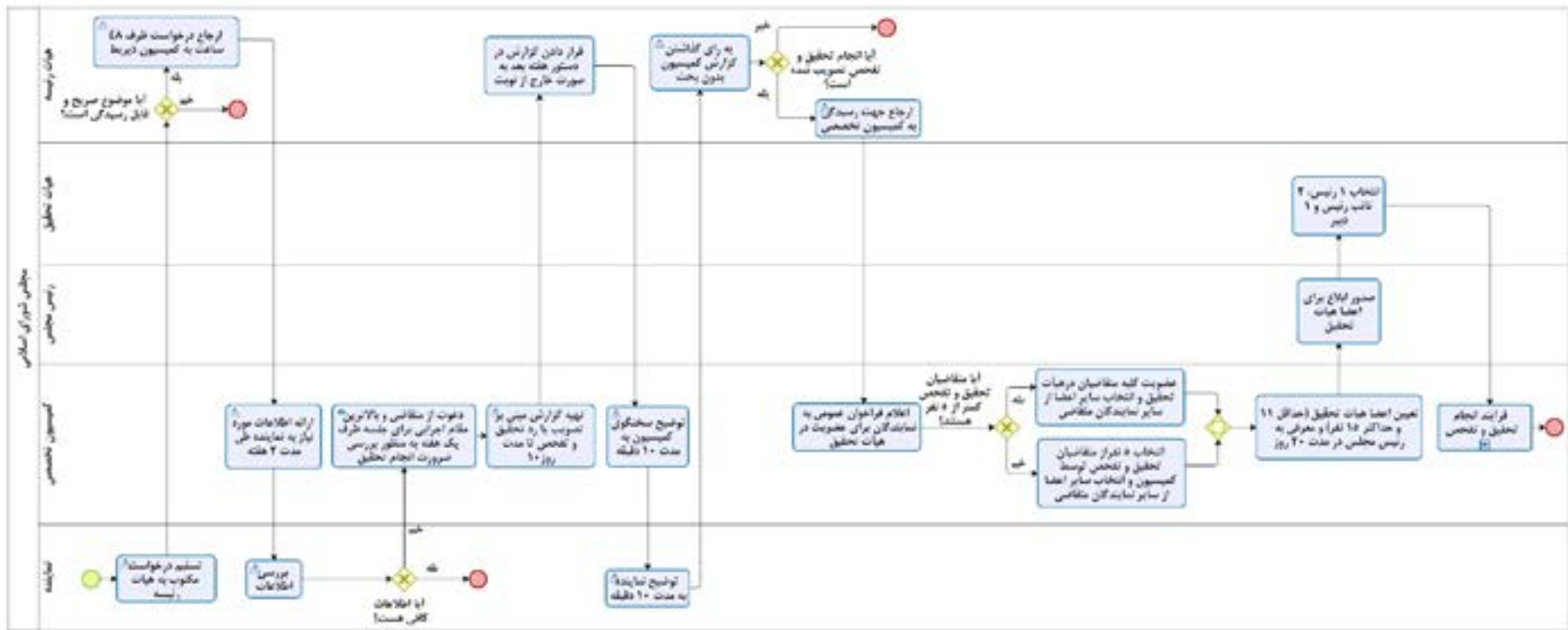

۵-۳. فرایند تأیید و انجام تحقیق و تفحص

براساس ماده (۲۱۲) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، سازوکار تأیید اجرای تحقیق و تفحص با درخواست کتبی نماینده یا نمایندگان از هیئت رئیسه مجلس آغاز می‌شود. در صورتی که هیئت رئیسه موضوع را صریح و قابل رسیدگی بداند، موظف است تا آن را ظرف ۴۸ ساعت به کمیسیون تخصصی ذی‌ربط ارجاع نماید. کمیسیون مکلف است حداکثر ظرف دو هفته از تاریخ وصول، اطلاعات کسب شده در این زمینه را در اختیار متقاضیان قرار دهد. چنانچه متقاضیان اطلاعات کمیسیون را ناکافی تشخیص دهند، کمیسیون موظف است ظرف یک هفته از متقاضیان و بالاترین مقام دستگاه اجرایی ذی‌ربط دعوت به عمل آورد و پس از استماع دلایل ضرورت و نظرهای مقام مسئول، ظرف ۱۰ روز گزارش خود را مبنی بر تصویب یا رد درخواست به هیئت رئیسه ارائه نماید.

مرحله تصمیم‌گیری در سطح مجلس با قرار گرفتن گزارش کمیسیون در دستور هفته بعد مجلس به صورت خارج از نوبت آغاز می‌شود که پس از توضیح سخن‌گوی کمیسیون و صحبت نماینده متقاضی (هر کدام حداکثر ۱۰ دقیقه)، گزارش بدون بحث به رأی گذاشته می‌شود. در صورت تصویب انجام تحقیق و تفحص، موضوع مجدداً به همان کمیسیون تخصصی ارجاع می‌شود و کمیسیون موظف است ظرف بیست روز اعضای هیئت تحقیق و تفحص را شامل حداقل یازده و حداکثر پانزده نفر از میان نمایندگان، تعیین و به رئیس مجلس برای صدور ابلاغ معرفی نماید. ترکیب هیئت تحقیق براساس تعداد متقاضیان تحقیق و تفحص تعیین می‌شود. چنانچه متقاضیان انجام تحقیق و تفحص کمتر از پنج نفر باشند، کلیه آنان عضو هیئت خواهند شد و سایر اعضا در نتیجه فراخوان عمومی کمیسیون از سایر نمایندگان انتخاب می‌شوند. در صورتی که تعداد متقاضیان تحقیق و تفحص بیشتر از پنج نفر باشند، پنج نفر از ایشان به قید قرعه و توسط کمیسیون، و سایر اعضا نیز از سایر نمایندگان برگزیده می‌شوند. پس از تشکیل هیئت تحقیق، در نخستین مرحله اعضای هیئت از میان خود یک رئیس، دو نایب رئیس و یک دبیر را انتخاب می‌کنند تا ساختار تشکیلاتی لازم برای انجام مأموریت نظارتی ایشان فراهم گردد.

شکل ۹. نمایی از فرایند تأیید اجرای تحقیق و تفحص [۱]

مرحله عملیاتی اجرای تحقیق و تفحص طبق تبصره «۸» ماده (۲۱۲) با مهلت ۶ ماهه از تاریخ صدور ابلاغ اعضای هیئت توسط رئیس مجلس آغاز می شود که در صورت ضرورت با درخواست هیئت و تصویب هیئت رئیسه تا ۶ ماه دیگر قابل تمدید است. در این مرحله، براساس ماده (۲۱۵) کلیه دستگاه‌های اجرایی، قضایی و نهادهای انقلاب اسلامی به فراهم نمودن امکانات و تسهیلات مورد نیاز و در اختیار گذاردن اطلاعات و مدارک در خواستی هیئت تحقیق موظف‌اند و همکاری نکردن مسئولان تخلف و جرم محسوب می شود و مورد تعقیب قضایی قرار خواهند گرفت.

مرحله گزارش دهی اولیه مطابق ماده (۲۱۲) مستلزم تسلیم گزارش هیئت به کمیسیون حداکثر ظرف یک ماه پس از پایان مهلت تحقیق است. کمیسیون تخصصی موظف است ظرف یک ماه گزارش هیئت را در جلسه مشترک اعضای کمیسیون و هیئت مطرح کند و بررسی جامع نتایج تحقیق را انجام دهد. در صورتی که گزارش هیئت تحقیق مورد تأیید کمیسیون نباشد، فرایند خاتمه می یابد. در غیر این صورت، براساس ماده (۲۱۲)، گزارش نهایی برای قرائت سی دقیقه‌ای در صحن مجلس توسط کمیسیون آماده در جلسه مشترک با هیئت تحقیق نهایی می گردد. قبل از تصمیم گیری نهایی، وزیر یا مقام مسئول فرصت دفاع از عملکرد خود را خواهد داشت تا اصل عدالت و حق دفاع رعایت گردد. مرحله ارائه گزارش به مجلس طبق ماده (۲۱۲) با ارسال گزارش نهایی به هیئت رئیسه آغاز می شود که هیئت رئیسه مکلف به قراردادن گزارش در دستور هفته بعد کاری مجلس برای قرائت توسط سخن گوی کمیسیون است. هم‌زمان کلیه اسناد، مدارک و پرونده‌های تحقیق به کمیسیون اصل (۹۰) قانون اساسی برای بایگانی و اقدامات قانونی لازم ارسال می گردد.

پیامدهای احتمالی براساس نتایج تحقیق تعیین می شود که طبق ماده (۲۱۳)، در صورت احراز تخلفات مهم و تشخیص مقصر بودن مسئول دستگاه، طرح استیضاح وزیر مربوطه با رعایت اصل (۸۹) قانون اساسی در دستور قرار خواهد گرفت (شکل ۱۴). مطابق ماده (۲۱۴)، در صورت احراز تخلف و درخواست تعقیب، متخلف حسب مورد به قوه قضائیه یا مرجع رسیدگی به تخلفات اداری معرفی می شود که در صورت ارجاع به قوه قضائیه، خلاصه گزارش حاوی موضوع تخلف، نوع جرم، دلایل اتهام و مستندات قانونی در دادگاه کیفری تهران خارج از نوبت رسیدگی خواهد شد و حداکثر ظرف سه ماه رأی مقتضی صادر خواهد شد (شکل ۱۰).

۳-۶. فرایند انتخاب و گزارش دهی نمایندگان ناظر در مجامع و شوراهای

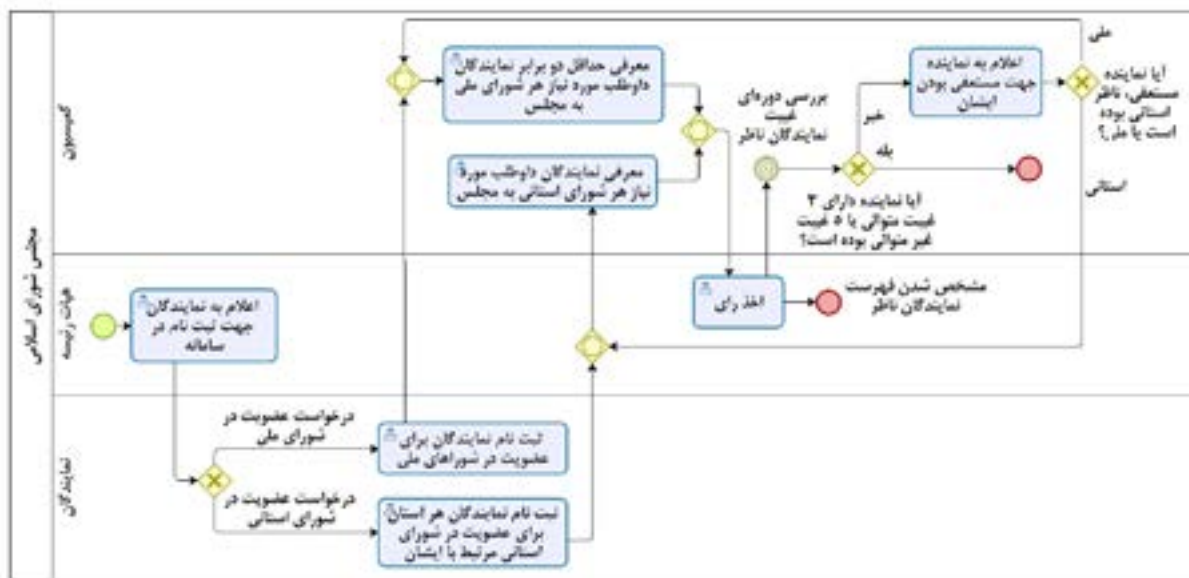
در مبحث دوم از باب اول فصل سوم آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، سازوکار نمایندگان ناظر ارائه شده است. چارچوب نظارت از طریق نمایندگان ناظر در مجامع، هیئت‌ها و شوراهای تخصصی براساس ماده (۲۱۶) آیین نامه داخلی شامل فرایند انتخاب، ضوابط عضویت و اجرای وظایف نمایندگان ناظر در مجامع و شوراهای مذکور است. رویه انتخاب نمایندگان ناظر به تناسب نظارت ایشان بر شوراهای ملی یا استانی دارای تفاوت‌های جزئی است.

تعیین نمایندگان ناظر شوراهای ملی، با اعلام هیئت رئیسه و ثبت نام نمایندگان مجلس در سامانه مربوطه آغاز می گردد. هر کمیسیون تخصصی براساس اعضای مورد نیاز هر شورای ملی، حداقل دوبرابر ظرفیت مورد نیاز را به هیئت رئیسه معرفی می نماید. هیئت رئیسه نیز با اخذ رأی در صحن علنی به مشخص نمودن فهرست نمایندگان ناظر برای نظارت بر شوراهای ملی می پردازد. نماینده ناظر به تشخیص رئیس کمیسیون ذی ربط با غیبت غیر موجه در سه جلسه متوالی یا پنج جلسه غیر متوالی مستعفی شناخته می شود و کمیسیون مکلف است نسبت به انتخاب فرد جدید اقدام نماید.

تعیین نمایندگان ناظر شوراهای استانی نیز با درخواست هیئت رئیسه در راستای ثبت نام نمایندگان هر استان، برای عضویت در شوراهای استانی خود آغاز می گردد. پس از ثبت نام ایشان، اسامی به کمیسیون ذی ربط اعلام می شود و به مجلس شورای هیئت رئیسه معرفی می گردند. هیئت رئیسه نیز با اخذ رأی در صحن علنی به مشخص نمودن فهرست نمایندگان ناظر برای نظارت بر شوراهای استانی می پردازد. این سازوکار دوسطحی نقش مهمی در تضمین نمایندگی منطقه‌ای و تقویت ارتباط محلی ایفا می نماید. چارچوب زمانی عضویت نمایندگان ناظر تابع قوانین ذی ربط بوده و در صورت عدم تعیین زمان در قانون، مدت دو سال تعیین شده است.

ضوابط انضباطی مقرر می‌دارد که حضور نماینده ناظر مأموریت اداری محسوب می‌شود و غیبت غیر موجه در سه جلسه متوالی یا پنج جلسه غیر متوالی با تشخیص رئیس کمیسیون ذی‌ربط موجب استعفای وی می‌گردد که کمیسیون مکلف به انتخاب فرد جدید طبق آیین‌نامه است (شکل ۱۱).

شکل ۱۱. نمایاننده از فرایند انتخاب نمایندگان ناظر [۱]

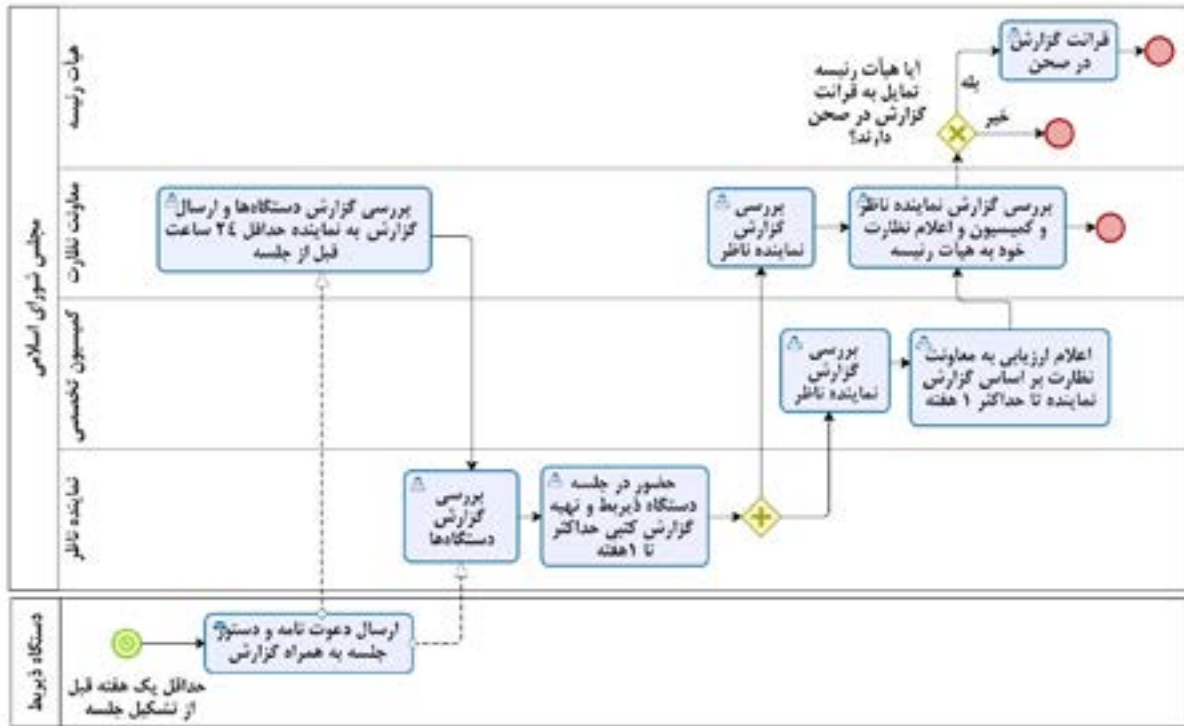

بر اساس بند «۴» ماده (۲۱۶)، دستگاه‌های ذی‌ربط به ارسال دعوت‌نامه و دستور جلسه همراه با گزارش توجیهی حداقل یک هفته قبل از تشکیل جلسه به نماینده ناظر و معاونت نظارت مجلس مکلف‌اند که این اطلاع‌رسانی پیشین تضمین‌کننده آمادگی و مشارکت مؤثر نماینده ناظر در فرایند تصمیم‌گیری است.

نقش تخصصی معاونت نظارت شامل ارائه گزارش توجیهی درباره دستور جلسه حداقل ۲۴ ساعت قبل از تشکیل جلسه به نماینده ناظر است که این پشتیبانی تحلیلی موجب ارتقای کیفیت نظارت و تقویت آگاهی موضوعی نماینده ناظر می‌گردد. جایگاه حقوقی نماینده ناظر مبتنی بر عضویت کامل و تبعیت از ضوابط مجمع، هیئت یا شورا است و حق رأی وی تابع قانون ذی‌ربط تعیین می‌شود.

تعهدات عملکردی نماینده ناظر مستلزم شرکت در کلیه جلسات ذی‌ربط و ارائه گزارش کتبی حداکثر ظرف یک هفته پس از تشکیل جلسه است که این گزارش شامل موضوعات مطروحه، تصمیمات اخذ شده، رعایت آیین‌نامه داخلی و سایر نقطه‌نظرات به کمیسیون ذی‌ربط و معاونت نظارت ارائه است. رؤسای کمیسیون‌ها به بررسی گزارش ناظر و ارائه ارزیابی نظارتی خود ظرف یک هفته برای پیگیری به معاونت نظارت مکلف‌اند.

شکل ۱۲. نمایی از فرایندهای گزارشی نمایندگان ناظر [۱]

فرایند بررسی و پیگیری توسط معاونت نظارت شامل بررسی گزارش نماینده ناظر و کمیسیون و اعلام نظرهای خود به هیئت رئیسه است. هیئت رئیسه نیز در صورت صلاحدید به قرائت گزارش در صحن می پردازند (شکل ۱۲).

۳-۷. فرایند بررسی گزارش تفریح بودجه سالیانه کشور

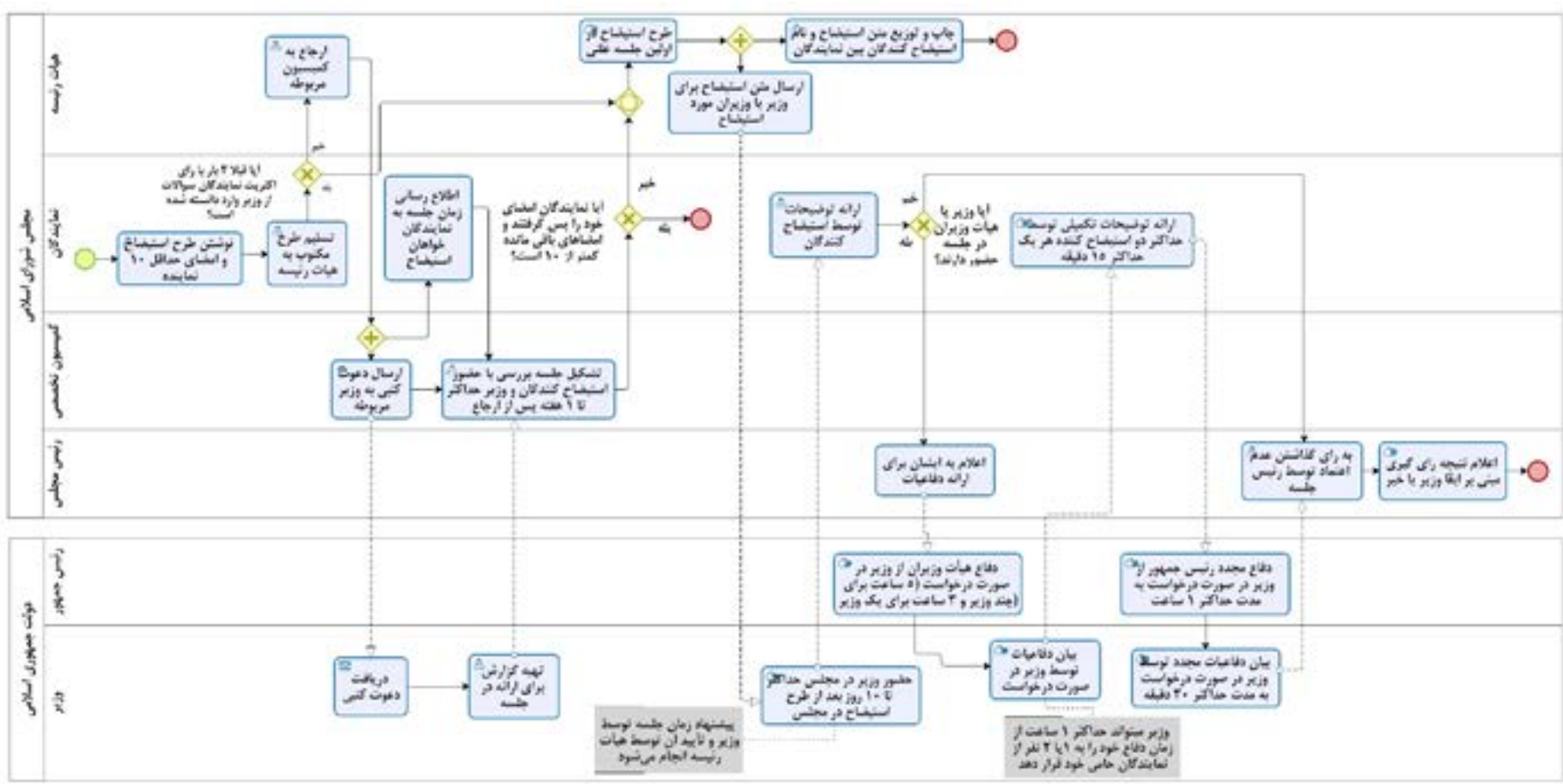
در مبحث سوم از باب اول فصل سوم آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی به سازو کار رسیدگی دیوان محاسبات به اجرای بودجه سالیانه کل کشور پرداخته شده است. بر اساس اصول (۵۴) و (۵۵) قانون اساسی و ماده (۲۱۸) آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، نظارت مجلس شورای اسلامی بر اجرای بودجه سالیانه کل کشور بر عهده دیوان محاسبات کشور است که زیر نظر مجلس شورای اسلامی فعالیت می نماید.

نخستین جلسه علنی اعلام وصول می‌گردد. در غیر این صورت، هیئت رئیسه بلافاصله طرح ارائه شده را به کمیسیون تخصصی ذی‌ربط ارجاع می‌نماید. کمیسیون ظرف یک هفته ضمن اطلاع‌رسانی به استیضاح‌کنندگان و دعوت کتبی وزیر مربوطه، موارد استیضاح را بررسی می‌نماید. در صورتی که حداقل ۱۰ نفر از امضاکنندگان از طرح استیضاح منصرف نشوند، استیضاح در اولین جلسه علنی مطرح می‌گردد. پس از طرح استیضاح در جلسه علنی، هیئت رئیسه در همان روز متن استیضاح را برای وزیر ارسال و هم‌زمان چاپ و بین نمایندگان توزیع می‌کند. سایر نمایندگان نیز می‌توانند تا قبل از طرح استیضاح آن را امضا کنند و پس از طرح در جلسه علنی، کاهش امضای نمایندگان تأثیری در مطرح شدن آن نخواهد داشت. وزیر یا هیئت وزیران به حضور ظرف ۱۰ روز در مجلس موظف‌اند و تعیین وقت استیضاح با پیشنهاد وزیر و تصویب هیئت رئیسه تعیین می‌گردد.

جلسه استیضاح با بیانات استیضاح‌کنندگان آغاز می‌شود و سپس رئیس‌جمهور می‌تواند حداکثر پنج ساعت برای چند وزیر و سه ساعت برای یک وزیر به دفاع از عملکرد ایشان بپردازد. وزیر یا وزیران مورد استیضاح نیز می‌توانند از خود دفاع کنند و حداکثر یک ساعت از وقت دفاع خود را در اختیار یک یا دو نفر از نمایندگان موافق قرار دهند. پس از پاسخ وزیر یا پاسخ رئیس‌جمهور، حداکثر دو نفر از استیضاح‌کنندگان حق توضیحات تکمیلی دارند که صحبت هر کدام نباید از پانزده دقیقه تجاوز نماید. در ادامه، رئیس‌جمهور می‌تواند حداکثر یک ساعت مجدداً به دفاع از هیئت وزیران بپردازد و وزیر مورد استیضاح نیز حداکثر می‌تواند مجدداً و به مدت ۱۰ دقیقه از عملکرد خود دفاع کند.

شکل ۱۴. نمایی از فرایند استیضاح هیئت وزیران [۱]

در نهایت، عدم اعتماد به وزیر یا وزیران تحت استیضاح توسط رئیس مجلس به رأی گذاشته می‌شود که در صورت موافقت حداکثر نمایندگان با عدم اعتماد به وزیر یا وزیران تحت استیضاح، ایشان از سمت خود برکنار می‌شوند. از مفاد مهم بیان شده در مواد مرتبط با استیضاح وزیران می‌توان به این موارد اشاره کرد:

۱- در صورت عدم حضور وزیر یا هیئت وزیران، استیضاح‌کنندگان مطالب خود را بیان می‌کنند و رئیس مجلس اخذ رأی عدم اعتماد را اجرا می‌کند.

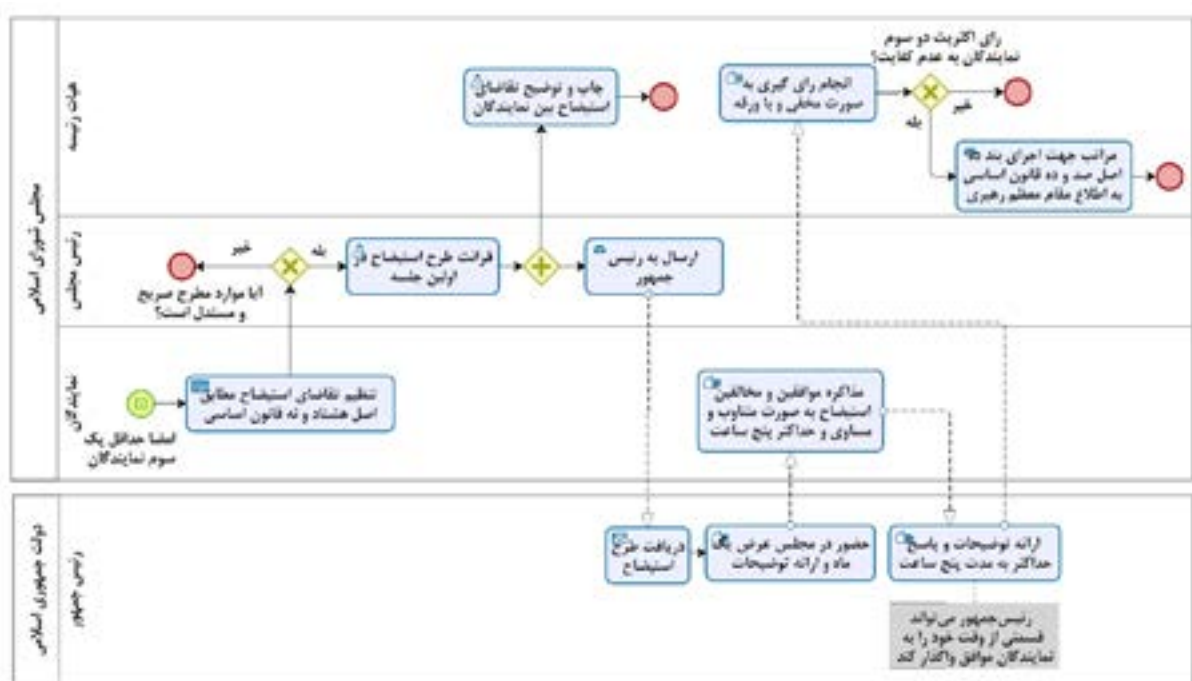
۲- بیانات استیضاح‌کنندگان و پاسخ‌ها باید به‌طور متوالی در یک یا چند جلسه صورت گیرد و استیضاح‌کنندگان مجاز به بحث موضوعات غیرمرتبط نیستند.

۳- با قرار گرفتن استیضاح در دستور مجلس، تغییر دستور مجاز نیست، مگر در زمینه طرح‌ها و لوایح سه‌فوری.

۳-۹. فرایند استیضاح و بی‌کفایتی رئیس‌جمهور

براساس اصل (۸۹) قانون اساسی و مواد (۲۲۹) تا (۲۳۳) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، فرایند استیضاح و بی‌کفایتی رئیس‌جمهور با امضای درخواست استیضاح توسط حداقل یک‌سوم نمایندگان آغاز می‌گردد. تقاضای استیضاح باید با ذکر موارد صریح، روشن و مستدل تنظیم، و به رئیس مجلس تسلیم شود. در صورتی که رئیس مجلس تشخیص دهد که موارد مطرح شده صریح و مستدل نیستند، فرایند استیضاح خاتمه خواهد یافت.

شکل ۱۵. نمای از فرایند استیضاح و بی‌کفایتی رئیس‌جمهور [۱]

در صورت تأیید صراحت مفاد مطرح شده در طرح استیضاح توسط رئیس مجلس، ایشان به قرائت این طرح در اولین جلسه موظف است. هم‌زمان با قرائت تقاضای استیضاح، این تقاضا چاپ و بین نمایندگان توزیع می‌شود. همچنین درخواست مذکور برای رئیس‌جمهور نیز ارسال می‌شود. رئیس‌جمهور موظف است ظرف یک ماه در مجلس حاضر شود و به ارائه توضیحات کافی در خصوص مسائل مطرح شده بپردازد. جلسه استیضاح با مذاکره موافقین و مخالفین آغاز می‌شود که حداکثر وقت مذاکره پنج ساعت است و به تساوی و به‌طور متناوب انجام می‌شود.

مدت صحبت هر یک از موافقین و مخالفین حداکثر نیم ساعت تعیین می‌شود که با رأی مجلس تا یک ساعت قابل تمدید است. پس از بیانات نمایندگان، رئیس جمهور معمولاً دارای فرصتی پنج‌ساعته برای ارائه توضیحات است که می‌تواند قسمتی از وقت خود را به نمایندگان موافق واگذار نماید.

پس از بیانات نمایندگان موافق و مخالف و پاسخ رئیس جمهور، رأی‌گیری مخفی و با برکه نسبت به بی‌کفایتی رئیس جمهور انجام می‌شود. در صورتی که اکثریت دوسوم کل نمایندگان به بی‌کفایتی رئیس جمهور رأی دهند، مراتب برای اجرای بند «۱۰» اصل (۱۱۰) قانون اساسی به اطلاع مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) می‌رسد (شکل ۱۵).

۱۰-۳. فرایند عدم رعایت شئون و نقض قانون توسط نمایندگان، رئیس جمهور یا سایر مسئولان

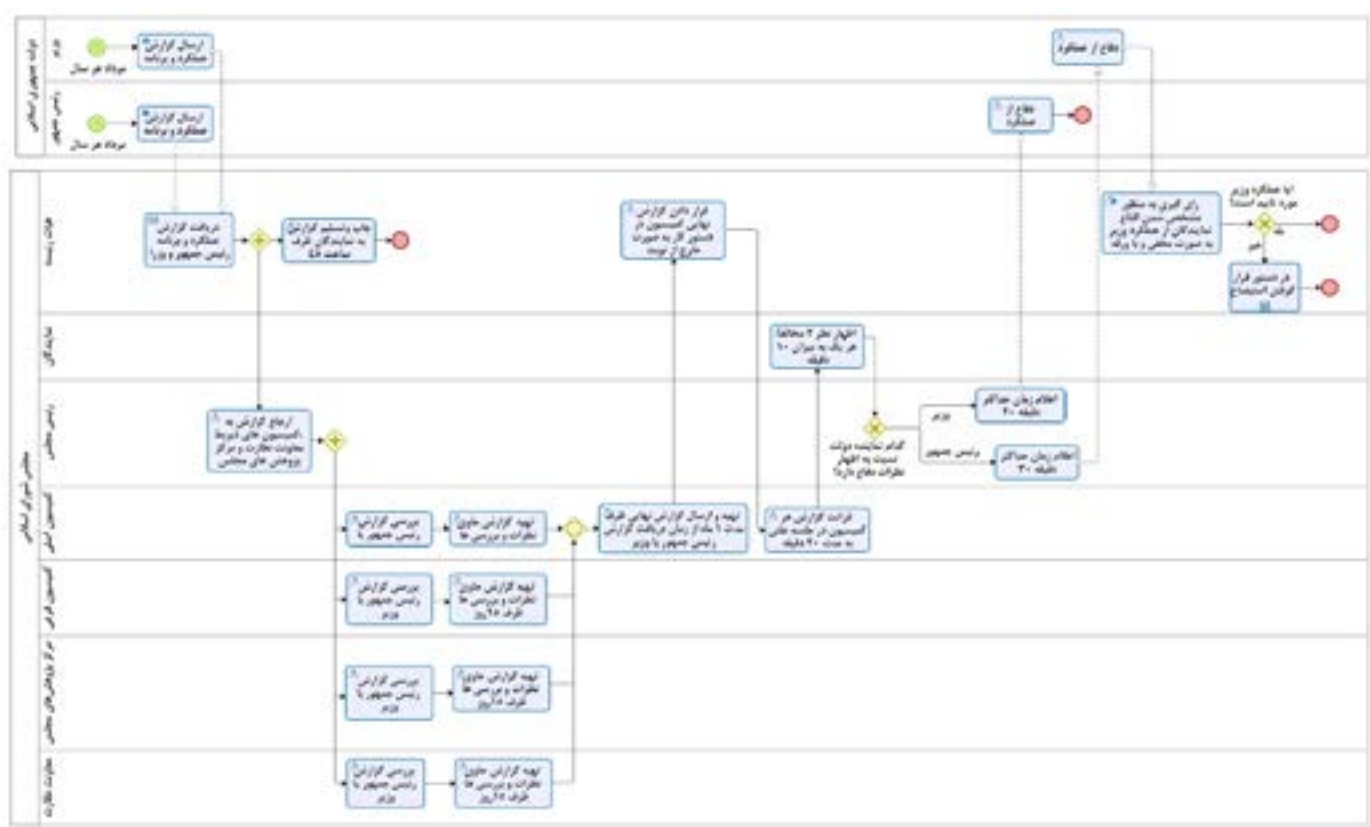
فرایند رسیدگی به عدم رعایت شئون و نقض قوانین براساس ماده (۲۳۴) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، سازوکار منظم کنترل و نظارت بر عملکرد رئیس جمهور، وزیران و مسئولین دستگاه‌های زیرمجموعه آنان را تشکیل می‌دهد. این فرایند نظارتی زمانی آغاز می‌شود که حداقل ۱۰ نفر از نمایندگان یا هر کدام از کمیسیون‌ها عدم رعایت شئون، نقض، استنکاف یا اجرای ناقص قانون توسط مقامات مذکور را اعلام نمایند. این اعلام بلافاصله از طریق هیئت رئیسه برای رسیدگی به کمیسیون ذی‌ربط ارجاع می‌گردد که کمیسیون حداکثر ظرف ۱۰ روز موضوع را رسیدگی می‌کند و در صورت وارد بودن با اظهار نظر صریح، گزارش خود را از طریق هیئت رئیسه به مجلس ارائه می‌دهد. پس از بررسی گزارش در مجلس، چنانچه نظر مجلس بر تأیید گزارش باشد، موضوع برای رسیدگی به قوه قضائیه و سایر مراجع ذی‌صلاح ارسال می‌شود تا خارج از نوبت و بدون تشریفات دادرسی رسیدگی نمایند. در صورتی که مجلس در مورد رئیس جمهور یا هر یک از وزیران سه نوبت رأی به وارد بودن گزارش بدهد، طرح استیضاح در صورت رعایت مفاد اصل (۸۹) قانون اساسی در دستور کار مجلس قرار خواهد گرفت (شکل ۱۶).

براساس ماده (۲۳۴) مکرر، کمیسیون‌ها به تهیه گزارش موضوع پس از تصویب در مجلس و ارسال فوری آن از طریق هیئت رئیسه، حسب مورد به قوه قضائیه یا مراجع قانونی ذی‌ربط موظف‌اند. گزارش‌های ارسالی به قوه قضائیه به صورت خارج از نوبت رسیدگی می‌شوند و معاونت نظارت مجلس ملزم به پیگیری اداری موارد مذکور است و گزارش پرونده‌ها را هر سه ماه یک بار به اطلاع نمایندگان می‌رساند. چارچوب قانونی رسیدگی مقرر می‌دارد که موارد مذکور در ماده (۲۳۴) طبق ماده (۵۷۶) قانون مجازات اسلامی رسیدگی می‌گردد و عزل یا برکناری مقاماتی که در قانون اساسی احکام خاصی دارد، مطابق همان قانون اقدام می‌شود. گزارش ماده (۲۳۴) در مورد رئیس جمهور براساس بند «۱۰» اصل (۱۱۰) قانون اساسی رسیدگی می‌شود.

حداکثر سی دقیقه و هریک از وزیران حداکثر بیست دقیقه به دفاع از عملکرد و برنامه خود می‌پردازند. پس از دفاع رئیس‌جمهور یا وزیر و ارائه گزارش توسط کمیسیون، در مورد اقناع نمایندگان از عملکرد وزیر یا وزیران مربوطه رأی‌گیری به صورت مخفی با برگه انجام می‌شود. چنانچه عملکرد هریک از وزیران به تأیید مجلس نرسد، طرح استیضاح با رعایت اصل (۸۹) قانون اساسی و قانون آیین‌نامه داخلی در دستور کار مجلس قرار می‌گیرد (۱۷).

شکل ۱۷. نمایی از فرایند رسیدگی به گزارش رئیس‌جمهور و وزیران به مجلس شورای اسلامی [۱]

۴. بررسی قابلیت استفاده از داده در فرایندهای نظارتی مجلس شورای اسلامی

در بخش پیشین به ارائه مختصری از نحوه اجرای فرایندهای نظارتی مندرج در آیین نامه داخلی مجلس پرداخته شد. به منظور ارائه پیشنهادهایی برای ارتقای فرایندهای مذکور، در این بخش به بیان کاربست‌های داده و اطلاعات در هر یک از فرایندها و مزایای استفاده از داده در آنها پرداخته شده است. بدین منظور، داده‌های ارزشمند برای تحلیل هر فرایند به همراه مزایای آن برای مجلس شورای اسلامی در جداول ۲ تا ۱۳ ارائه شده است.

به منظور بررسی قابلیت‌های استفاده از داده در فرایندهای مذکور، این فرایندها از منظر داده‌های قابل استخراج، نمونه تحلیل‌های حاصل از این داده‌ها و مزیت‌های حاصل از هر تحلیل ارائه شده است.

جدول ۲. قابلیت‌های استفاده از داده در فرایند تذکر کتبی

داده‌های قابل استخراج	نمونه‌ای از تحلیل‌های حاصل	منافع حاصل از تحلیل اطلاعات
تعداد و نوع تذکرات به هر مقام	۱. تحلیل آماری تذکرات به تفکیک مقام و موضوع ۲. بررسی روند تغییرات نوع و میزان تذکرات در ادوار مختلف ۳. مقایسه اولویت‌های نظارتی نمایندگان	۱. شناسایی اولویت‌بندی نظارت از منظر نمایندگان ۲. بهبود ارتباط بین قوای مجریه و مقننه ۳. افزایش هدفمندی نظارت مجلس
تعداد نمایندگان ارائه‌دهنده تذکر	۱. تحلیل میزان مشارکت نمایندگان در تذکرات ۲. بررسی الگوی همکاری نمایندگان در ارائه طرح‌ها ۳. شناسایی نمایندگان فعال در ارائه تذکر	۱. ارزیابی میزان فعالیت و مشارکت نمایندگان ۲. شناسایی الگوهای همکاری در نظارت ۳. تقویت کیفیت نظارت پارلمانی
زمان ثبت و قرائت تذکر	۱. تحلیل توزیع زمانی تذکرات و فاصله زمانی از ثبت تا قرائت ۲. بررسی رابطه بین وقایع مهم و افزایش تذکرات ۳. شناسایی گلوگاه‌های اداری در فرایند	۱. پیش‌بینی الگوهای نظارتی و بهبود برنامه‌ریزی ۲. هماهنگی بهتر بین مجلس و دولت ۳. افزایش اثربخشی تذکرات

مأخذ: همان.

تحلیل داده‌های استخراج شده از فرایند تذکر کتبی، امکان ایجاد سامانه نظارت پارلمانی هوشمند و داده‌محور را فراهم می‌آورد که از طریق تحلیل آماری تعداد، نوع و موضوع تذکرات، شناسایی حوزه‌های مسئله‌آفرین دولت و اولویت‌بندی آنها، نظارت مجلس را تسهیل می‌نماید. این رویکرد تحلیلی علاوه بر بهبود کیفیت ارتباط بین قوای مجریه و مقننه، امکان ارزیابی میزان فعالیت و الگوهای مشارکت نمایندگان در نظارت پارلمانی را فراهم می‌آورد و بستری برای شناسایی نمایندگان پیشرو در نظارت و تقویت همکاری‌های بین نمایندگان ایجاد می‌کند. تحلیل بُعد زمانی داده‌ها نیز قابلیت پیش‌بینی الگوهای نظارتی، بهبود برنامه‌ریزی جلسات و شناسایی گلوگاه‌های اداری را محقق می‌سازد و از طریق بررسی توزیع تذکرات بین کمیسیون‌های تخصصی و انواع مقامات، زمینه تقویت نظارت تخصصی، هماهنگی بین کمیسیون‌ها و

ارتقای سطح مسئولیت‌پذیری مقامات اجرایی را فراهم می‌آورد. این سازوکار داده‌محور در نهایت به افزایش اثربخشی، شفافیت و هدفمندی نظارت پارلمانی خواهد انجامید.

جدول ۳. قابلیت‌های استفاده از داده در فرایند تذکر شفاهی

داده‌های قابل استخراج	نمونه‌ای از تحلیل‌های حاصل	منافع حاصل از تحلیل اطلاعات
تعداد و موضوع تذکرات شفاهی	۱. تحلیل موضوعات پرتکرار در تذکرات شفاهی ۲. بررسی روند تغییرات نوع مسائل مطرح شده ۳. مقایسه اولویت‌های نمایندگان	۱. شناسایی مسائل اجرایی و عملیاتی اولویت‌دار
تعداد درخواست‌های تذکر هر نماینده	۱. تحلیل فراوانی درخواست تذکر از هر نماینده ۲. بررسی الگوی توزیع فرصت‌های تذکر ۳. تحلیل نتایج قرعه‌کشی و عدالت فرایندی	۱. ارزیابی عدالت در توزیع فرصت‌های بیان تذکر ۲. شناسایی نمایندگان فعال در نظارت عملیاتی
تعداد کل درخواست‌ها در هر جلسه	۱. تحلیل میانگین تعداد درخواست‌ها در هر جلسه ۲. بررسی الگوی زمانی ارائه تذکرات	۱. بهینه‌سازی مدیریت زمان جلسات ۲. پیش‌بینی حجم کاری پایان جلسات ۳. تنظیم برنامه‌ریزی جلسات بعدی
نتایج قرعه‌کشی و نمایندگان منتخب	۱. تحلیل آماری نتایج قرعه‌کشی‌ها ۲. بررسی توزیع عادلانه فرصت‌ها بین نمایندگان	۱. ارتقای عدالت رویه‌ای در فرایند تذکر ۲. شفافیت در انتخاب سخنرانان ۳. اعتمادسازی نسبت به بی‌طرفی هیئت‌رئیس
حوزه تخصصی و کمیسیون مرتبط	۱. تحلیل توزیع تذکرات بین حوزه‌های تخصصی ۲. بررسی هم‌پوشانی موضوعات با کار کمیسیون‌ها ۳. شناسایی خلأهای نظارتی	۱. بهبود تخصصی‌سازی تذکرات ۲. هماهنگی بین فعالیت‌های کمیسیون‌ها ۳. تقویت پیوند بین نظارت کلان و جزئی

مأخذ: همان.

تحلیل داده‌های فرایند تذکر شفاهی، ابزار مدیریت بلادرنگ^۱ و کارآمد برای نظارت عملیاتی مجلس محسوب می‌شود که از طریق بررسی موضوعات و تعداد تذکرات، شناسایی مسائل اجرایی اولویت‌دار و بهبود واکنش‌پذیری مجلس به مشکلات فوری را تسهیل می‌کند. این سازوکار تحلیلی همچنین امکان ارزیابی عدالت رویه‌ای در توزیع فرصت‌های بیان تذکر، شناسایی نمایندگان فعال در نظارت عملیاتی و بهینه‌سازی مدیریت زمان جلسات را فراهم می‌آورد.

تحلیل الگوهای درخواست و نتایج قرعه‌کشی نیز قابلیت ارتقای شفافیت، اعتمادسازی نسبت به بی‌طرفی هیئت‌رئیس و پیش‌بینی حجم کاری پایان جلسات را محقق می‌سازد و از طریق بررسی حوزه‌های تخصصی تذکرات، زمینه تقویت تخصصی‌سازی، هماهنگی بین کمیسیون‌ها و پیوند مؤثر بین نظارت کلان و جزئی را تقویت می‌کند.

1. Real Time

جدول ۴. قابلیت‌های استفاده از داده در فرایند سؤال از وزیران

منافع حاصل از تحلیل اطلاعات	نمونه‌ای از تحلیل‌های حاصل	داده‌های قابل استخراج
۱. ارزیابی عملکرد وزرای مختلف ۲. تنظیم برنامه‌ریزی نظارتی کمیسیون‌ها	۱. تحلیل آماری سؤالات به تفکیک وزیر و موضوع ۲. بررسی روند تغییرات نوع سؤالات در ادوار مختلف ۳. مقایسه حجم سؤالات بین وزارتخانه‌ها	تعداد و موضوع سؤالات از هر وزیر
۱. بهینه‌سازی زمان جلسات علنی ۲. ارزیابی کیفیت پاسخ‌گویی وزیران ۳. شناسایی سبک‌های مؤثر در ارائه پاسخ	۱. تحلیل میانگین زمان پاسخ‌گویی وزرا ۲. بررسی رابطه بین زمان پاسخ و پذیرش توضیحات توسط نمایندگان ۳. مقایسه راهبردهای وزیران برای ارائه توضیحات	زمان ارائه توضیحات توسط وزیر
۱. ارزیابی میزان رضایت مجلس از پاسخ‌های وزیران ۲. پیش‌بینی احتمال پیگیری‌های بعدی ۳. تعیین کیفیت پاسخ‌گویی دولت	۱. تحلیل نرخ پذیرش/عدم پذیرش مجلس ۲. بررسی عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری نمایندگان ۳. مقایسه نتایج اخذ نظر بین وزرای مختلف	نتیجه اخذ نظر مجلس (پذیرش/عدم پذیرش توضیحات وزیران)
۱. شناسایی الگوهای پیگیری نظارتی ۲. ارزیابی جدیت مسائل مطرح شده	۱. تحلیل نرخ ارجاع به رئیس‌جمهور ۲. بررسی عوامل منجر به ارجاع موضوع ۳. مقایسه نتایج ارجاع در موضوعات مختلف	تعداد ارجاع موضوع به رئیس‌جمهور
۱. تحلیل اثربخشی نظارت پارلمانی ۲. ارزیابی شدت واکنش مجلس	۱. بررسی عوامل مؤثر بر تصمیم به استیضاح ۲. مقایسه الگوهای استیضاح در ادوار مختلف	تعداد موارد منجر به استیضاح
۱. ارزیابی تخصصی بودن سؤالات ۲. تقویت نقش نظارتی کمیسیون‌های تخصصی	۱. تحلیل توزیع سؤالات بین کمیسیون‌ها ۲. بررسی تطابق سؤالات با حوزه تخصصی ۳. شناسایی نمایندگان و کمیسیون‌های فعال در نظارت	کمیسیون طرح‌کننده سؤال
۱. بهبود برنامه‌ریزی جلسات و تخصیص منابع ۲. کاهش تأخیر در فرایندهای نظارتی ۳. افزایش پاسخ‌گویی به‌موقع دولت	۱. تحلیل فاصله زمانی بین مراحل مختلف ۲. شناسایی گلوگاه‌های زمانی در فرایند ۳. بررسی رعایت مهلت‌های قانونی	زمان‌بندی مراحل مختلف فرایند

مأخذ: همان.

تحلیل داده‌های فرایند سؤال از وزیر و پیگیری آن، ابزار جامع نظارت بر عملکرد دولت محسوب می‌شود که از طریق بررسی آماری تعداد، موضوع و زمان‌بندی سؤالات، شناسایی حوزه‌های مسئله‌آفرین، ارزیابی کیفیت پاسخ‌گویی وزرا و بهینه‌سازی زمان جلسات علنی را تسهیل می‌کند. این سازوکار تحلیلی همچنین از طریق پایش نتایج اخذ نظر مجلس و الگوهای پیگیری نظارتی، امکان پیش‌بینی احتمال پیشروی به مراحل جدی‌تر نظیر استیضاح و ارزیابی اثربخشی نظارت پارلمانی را فراهم می‌آورد. تحلیل بُعد زمانی و کمیسیون‌های فعال در این فرایند نیز قابلیت تقویت تخصصی نمودن سؤالات، بهبود هماهنگی بین کمیسیون‌ها و

شناسایی گلوگاه‌های زمانی را محقق می‌سازد و در نهایت به ارتقای کیفیت نظارت، افزایش پاسخ‌گویی دولت و تقویت جایگاه نظارتی مجلس در نظام سیاسی خواهد انجامید.

جدول ۵. قابلیت‌های استفاده از داده در فرایند سؤال از رئیس‌جمهور

داده‌های قابل استخراج	نمونه‌ای از تحلیل‌های حاصل	منافع حاصل از تحلیل اطلاعات
تعداد و موضوع سؤالات از رئیس‌جمهور	۱. تحلیل آماری سؤالات به تفکیک موضوع و حوزه سیاسی ۲. بررسی روند تغییرات نوع مسائل مطرح شده ۳. مقایسه اولویت‌های نظارتی در ادوار مختلف	۱. شناسایی مسائل کلان و راهبردی کشور ۲. ارزیابی عملکرد سیاستگذاری دولت
تعداد انصراف نمایندگان از طرح سؤال	۱. بررسی دلایل تغییر موضع نمایندگان ۲. مقایسه الگوی انصراف در موضوعات سیاسی مختلف	۱. بررسی جدیت مجلس در پیگیری مسائل کلان ۲. شناسایی علل انصراف نمایندگان ۳. ارزیابی استحکام سیاسی طرح سؤال
نتیجه ارزیابی مجلس (پذیرش/عدم پذیرش)	۱. تحلیل نرخ پذیرش/عدم پذیرش مجلس ۲. بررسی عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری نمایندگان ۳. مقایسه نتایج در موضوعات مختلف سیاسی	۱. ارزیابی میزان حمایت سیاسی مجلس از دولت ۲. سنجش کیفیت توجیه‌های رئیس‌جمهور
زمان‌بندی مراحل مختلف فرایند	۱. تحلیل فاصله زمانی بین مراحل مختلف ۲. بررسی رعایت مهلت‌های مقرر ۳. شناسایی گلوگاه‌های زمانی در فرایند	۱. بهبود برنامه‌ریزی جلسات و مدیریت زمان ۲. ارزیابی رعایت ضوابط قانونی ۳. تحلیل کارایی فرایند نظارتی
کمیسیون طرح‌کننده سؤال	۱. تحلیل توزیع سؤالات بین کمیسیون‌ها ۲. بررسی تخصصی بودن سؤالات مطرح شده ۳. شناسایی کمیسیون‌های فعال در نظارت	۱. تقویت نقش تخصصی کمیسیون‌ها ۲. بهبود کیفیت سؤالات ۳. هماهنگی در نظارت بر سیاست‌های کلان

مأخذ: همان.

تحلیل داده‌های فرایند سؤال از رئیس‌جمهور، ابزار کلیدی نظارت بر سیاست‌های کلان و راهبردی دولت محسوب می‌شود که از طریق بررسی آماری تعداد، موضوع و زمان‌بندی سؤالات، شناسایی مسائل مهم کشور، ارزیابی عملکرد سیاستگذاری و تحلیل اولویت‌های نظارتی مجلس را تسهیل می‌نماید. این سازوکار تحلیلی همچنین از طریق پایش الگوهای انصراف از سؤال و نتایج ارزیابی مجلس، امکان سنجش میزان حمایت سیاسی، پیش‌بینی تحولات سیاسی و ارزیابی کیفیت توجیه‌های رئیس‌جمهور را فراهم می‌آورد.

تحلیل بعد تشدید و زمانی این فرایند نیز قابلیت شناسایی تنش‌های سیاسی بین قوا، ارزیابی احتمال تبدیل سؤال به تحقیق و تفحص و بهبود کارایی فرایندهای نظارتی را محقق می‌سازد و در نهایت به تقویت نقش نظارتی مجلس بر قوه مجریه و ارتقای کیفیت پاسخ‌گویی سیاسی در نظام خواهد انجامید.

جدول ۶. قابلیت‌های استفاده از داده در فرایند تأیید و انجام تحقیق و تفحص

داده‌های قابل استخراج	نمونه‌ای از تحلیل‌های حاصل	منافع حاصل از تحلیل اطلاعات
تعداد و موضوع درخواست‌های تحقیق و تفحص	۱. تحلیل آماری درخواست‌ها به تفکیک موضوع و کمیسیون در دوره‌های مختلف ۲. بررسی روند تغییرات نوع موضوعات تحقیق و تفحص ۳. تحلیل نسبت تحقیق و تفحص‌ها با وقایع سیاسی	۱. شناسایی حوزه‌های مسئله‌آفرین و بحران‌زای دولت ۲. اولویت‌بندی موضوعات نیازمند تحقیق و تفحص
نتیجه رأی‌گیری کمیسیون (تأیید/رد)	۱. تحلیل نرخ تصویب درخواست‌های تحقیق و تفحص ۲. بررسی عوامل مؤثر بر تصمیم کمیسیون‌ها ۳. مقایسه نتایج رأی‌گیری بین کمیسیون‌ها	۱. ارزیابی جدیت و عمق نظارت کمیسیون‌ها ۲. شناسایی الگوهای تصمیم‌گیری ۳. بررسی میزان اجماع در موضوعات مختلف
اعضای هیئت تحقیق و تفحص	۱. تحلیل ترکیب تخصصی اعضای هیئت‌ها ۲. بررسی نرخ مشارکت نمایندگان در هیئت‌ها ۳. ارزیابی رابطه بین ترکیب هیئت و کیفیت نتایج	۱. بهینه‌سازی تشکیل هیئت‌های تحقیق ۲. ارزیابی کیفیت ترکیب اعضای هیئت ۳. شناسایی نمایندگان متخصص در حوزه‌های مختلف
مدت‌زمان انجام تحقیق و تفحص	۱. تحلیل میانگین مدت‌زمان تحقیق و تفحص ۲. بررسی رعایت مهلت‌های تعیین شده ۳. مقایسه زمان‌بندی بین انواع مختلف تحقیق و تفحص	۱. بهبود برنامه‌ریزی زمانی تحقیقات ۲. ارزیابی کارایی فرایند تحقیق و تفحص ۳. تحلیل رابطه بین پیچیدگی موضوع و زمان لازم
نتایج و یافته‌های تحقیق و تفحص	۱. تحلیل محتوای گزارش‌های تحقیق ۲. بررسی میزان اجرای توصیه‌های ارائه شده ۳. ارزیابی تأثیر تحقیقات بر تغییر سیاست‌ها	۱. ارزیابی اثربخشی و کیفیت تحقیقات ۲. تحلیل تأثیر تحقیقات بر بهبود عملکرد
تعداد درخواست‌های استماع وزیر	۱. تحلیل نرخ درخواست استماع وزرا ۲. بررسی کیفیت پاسخ‌گویی مقامات ۳. مقایسه سطح همکاری وزارتخانه‌های مختلف	۱. تقویت پاسخ‌گویی مقامات اجرایی ۲. ارزیابی میزان همکاری دولت
مراجع دریافت‌کننده گزارش نهایی	۱. تحلیل توزیع گزارش‌ها بین مراجع مختلف ۲. بررسی واکنش مراجع به گزارش‌های دریافتی	۱. تحلیل گستره تأثیرگذاری تحقیقات ۲. ارزیابی پیگیری نتایج توسط مراجع مختلف
تعداد و نوع پرونده‌های تخلف ارسال شده به قوه قضائیه	۱. تحلیل آماری نسبت برائت به محکومیت در پرونده‌های تخلف ۲. بررسی روند تغییرات نوع تخلفات و ارتباط آن با سیاست‌های جاری ۳. تحلیل مدت‌زمان رسیدگی به پرونده‌ها و تأثیر آن بر نتایج محاکمات	۱. شناسایی الگوهای تخلف و ناهنجاری‌ها در عملکرد نهادها ۲. ارزیابی اثربخشی قوه قضائیه در رسیدگی به پرونده‌های تخلف ۳. بهبود فرایند تصمیم‌گیری قضایی از طریق شفاف‌سازی داده‌ها
زمان‌بندی مراحل مختلف فرایند	۱. تحلیل فاصله زمانی بین مراحل مختلف ۲. شناسایی مراحل زمان‌بر فرایند ۳. بررسی رعایت ضوابط زمانی قانونی	۱. شناسایی گلوگاه‌های فرایندی ۲. بهبود کارایی مراحل مختلف ۳. افزایش شفافیت و پیش‌بینی‌پذیری فرایند

مأخذ: همان.

تحلیل داده‌های فرایند تحقیق و تفحص، ابزار عمیق و تخصصی نظارت پارلمانی محسوب می‌شود که از طریق بررسی آماری درخواست‌ها، نتایج رأی‌گیری و ترکیب هیئت‌های تحقیق، شناسایی حوزه‌های بحران‌زاد، ارزیابی جدیت نظارت کمیسیون‌ها و بهینه‌سازی تشکیل هیئت‌های متخصص را تسهیل می‌نماید. این سازوکار تحلیلی همچنین از طریق پایش زمان‌بندی، یافته‌ها و نحوه توزیع گزارش‌های نهایی، امکان ارزیابی اثربخشی تحقیقات، پیگیری تحقق توصیه‌ها و تحلیل گستره تأثیر گذاری بر نهادهای مختلف را فراهم می‌آورد. تحلیل بُعد تعاملی و زمانی این فرایند نیز قابلیت تقویت پاسخ‌گویی مقامات اجرایی، شناسایی گلوگاه‌های فرایندی و بهبود هماهنگی بین نهادها را محقق می‌سازد و در نهایت به ارتقای کیفیت نظارت عمیق، افزایش اثربخشی تحقیقات و تقویت نقش کنترلی مجلس در اصلاح عملکرد دولت خواهد انجامید.

جدول ۷. قابلیت‌های استفاده از داده در فرایند انتخاب و گزارش‌دهی نمایندگان ناظر در شوراها و مجامع

داده‌های قابل استخراج	نمونه‌ای از تحلیل‌های حاصل	منافع حاصل از تحلیل اطلاعات
فهرست نمایندگان ناظر منتخب	۱. تحلیل توزیع جغرافیایی نمایندگان ناظر ۲. بررسی سابقه و تخصص نمایندگان منتخب در مجامع ۳. مقایسه نرخ مشارکت استان‌ها در معرفی نماینده	۱. بهبود فرایند انتخاب و توزیع عادلانه نمایندگان ناظر ۲. ارزیابی کیفیت و تخصص نمایندگان معرفی شده ۳. تقویت نمایندگی متعادل استان‌ها در نظارت
تعداد نمایندگان معرفی شده از هر کمیسیون	۱. تحلیل میزان مشارکت کمیسیون‌ها ۲. بررسی کیفیت عملکرد نمایندگان پیشنهادی	۱. ارزیابی فعالیت کمیسیون‌ها در معرفی نماینده ۲. شناسایی کمیسیون‌های فعال در نظارت
محتوا و موضوع گزارش‌های نمایندگان ناظر	۱. تحلیل تعداد گزارش‌های ارائه شده توسط نمایندگان ناظر ۲. تحلیل محتوای گزارش‌های ارائه شده ۳. بررسی فراوانی موضوعات مطرح شده ۴. ارزیابی کیفیت یافته‌های گزارش‌ها	۱. بهینه‌سازی فعالیت‌های نظارتی ۲. شناسایی حوزه‌های چالش‌آفرین برای کشور ۳. ارزیابی دقت گزارش‌های نظارتی
تاریخ و دوره‌بندی ارائه گزارش‌ها	۱. تحلیل دوره‌های زمانی ارائه گزارش ۲. بررسی رعایت مهلت‌های تعیین شده	۱. بهبود برنامه‌ریزی زمانی نظارت ۲. ارزیابی کارایی فرایند گزارش‌دهی ۳. تقویت نظم اداری در ارائه گزارش
میزان همکاری دستگاه‌ها با نمایندگان ناظر	۱. تحلیل نرخ همکاری دستگاه‌ها ۲. بررسی کیفیت اطلاعات ارائه شده ۳. مقایسه میزان شفافیت بین دستگاه‌ها	۱. ارزیابی میزان پاسخ‌گویی دستگاه‌های اجرایی ۲. شناسایی مقاومت‌های اداری ۳. بهبود تعامل بین مجلس و دولت
میزان و نوع حضور نمایندگان در شوراهای مختلف و تأثیر آن بر تصمیم‌گیری‌ها	۱. تحلیل نسبت تأثیر حضور نمایندگان بر پیشبرد منافع ملی در مقایسه با دخالت در امور ۲. بررسی روند تغییراتی که در اثر حضور نمایندگان در شوراها در سیاستگذاری‌ها ایجاد شده است. ۳. تحلیل نوع و شدت دخالت‌ها و ارتباط آن با تصمیمات اخذ شده در شوراها	۱. شناسایی الگوهای موفق و ناموفق حضور نمایندگان در شوراها ۲. اولویت‌بندی نیازهای اصلاحی به‌منظور بهبود تأثیر حضور نمایندگان بر منافع ملی ۳. ارتقای شفافیت و پاسخ‌گویی در فرایندهای تصمیم‌گیری شوراها

مأخذ: همان.

تحلیل داده‌های فرایند انتخاب نمایندگان ناظر و گزارش دهی آنان، ابزار تقویت نظارت محلی و تخصصی مجلس محسوب می‌شود که از طریق بررسی آماری فهرست منتخبان، نحوه توزیع جغرافیایی و میزان مشارکت کمیسیون‌ها، بهبود فرایند انتخاب، ارزیابی عدالت نمایندگی استان‌ها و تقویت کیفیت نمایندگان ناظر را تسهیل می‌نماید. این سازوکار تحلیلی همچنین از طریق پایش محتوا، زمان بندی و نتایج پیگیری گزارش‌ها، امکان شناسایی حوزه‌های مسئله‌آفرین، ارزیابی اثربخشی نظارت و تقویت پاسخ‌گویی دستگاه‌های اجرایی را فراهم می‌آورد. تحلیل بُعد تعاملی و جغرافیایی این فرایند نیز قابلیت شناسایی الگوهای محلی مسائل، بهبود تخصیص منابع نظارتی و تقویت دوره بازخورد بین مجلس و دولت را محقق می‌سازد و در نهایت به ارتقای کیفیت نظارت میدانی، افزایش شفافیت عملکرد دستگاه‌ها و تقویت نقش کنترلی مجلس در سطح ملی و محلی خواهد انجامید.

جدول ۸. قابلیت‌های استفاده از داده در فرایند بررسی گزارش تفریغ بودجه سالیانه کشور

داده‌های قابل استخراج	نمونه‌ای از تحلیل‌های حاصل	منافع حاصل از تحلیل اطلاعات
گزارش‌های تفریغ بودجه دستگاه‌های اجرایی	۱. تحلیل آماری گزارش‌های تفریغ بودجه ۲. بررسی انطباق عملکرد با بودجه مصوب ۳. مقایسه کارایی مالی بین دستگاه‌ها	۱. تقویت نظارت مالی بر عملکرد دستگاه‌های اجرایی ۲. ارزیابی انضباط مالی و بودجه‌ای دولت ۳. شناسایی الگوهای هزینه‌کرد دستگاه‌ها
زمان بندی ارسال گزارش‌ها	۱. تحلیل نرخ رعایت مهلت‌های قانون ۲. بررسی کیفیت گزارش‌دهی مالی ۳. شناسایی دستگاه‌های متخلف از ضوابط زمانی	۱. بهبود برنامه‌ریزی مالی و بودجه‌ای ۲. ارزیابی رعایت مقررات مالی ۳. تقویت شفافیت مالی دولت
محتوا و یافته‌های بررسی کمیسیون	۱. تحلیل یافته‌های بررسی کمیسیون ۲. شناسایی نواقص و کمبودها در عملکرد مالی	۱. شناسایی تخلفات و بی‌نظمی‌های مالی ۲. ارتقای کیفیت نظارت کمیسیون‌های تخصصی
میزان انطباق / عدم انطباق با بودجه مصوب	۱. تحلیل میزان انحراف از بودجه مصوب ۲. بررسی علل عدم انطباق عملکرد ۳. مقایسه عملکرد مالی در ادوار مختلف	۱. ارزیابی دقت و صحت اجرای بودجه ۲. شناسایی دستگاه‌های دارای مشکل مالی
توضیحات و پاسخ‌های دستگاه‌ها	۱. تحلیل کیفیت پاسخ‌های دستگاه‌ها ۲. بررسی میزان همکاری در ارائه اطلاعات ۳. ارزیابی مستندسازی عملکرد مالی	۱. تقویت پاسخ‌گویی مالی دستگاه‌ها ۲. بهبود کیفیت توضیحات مالی ۳. ارتقای تعامل سازنده با کمیسیون
نتایج نهایی بررسی و تأیید عملکرد	۱. تحلیل نتایج نهایی بررسی دستگاه‌ها ۲. بررسی تأیید / عدم تأیید عملکرد مالی ۳. شناسایی اقدامات اصلاحی لازم	۱. ارزیابی اثربخشی نظارت مالی مجلس ۲. تعیین وضعیت نهایی عملکرد دستگاه‌ها ۳. پایه‌گذاری برای تصمیمات بودجه‌ای آتی
زمان بندی مراحل مختلف فرایند	۱. تحلیل فاصله زمانی بین مراحل مختلف ۲. بررسی رعایت تقویم زمانی قانونی ۳. شناسایی گلوگاه‌های زمانی در فرایند	۱. بهینه‌سازی فرایند بررسی تفریغ بودجه ۲. کاهش تأخیر در فرایندهای نظارت مالی ۳. ارتقای کارایی نظارت پارلمانی

مأخذ: همان.

تحلیل داده‌های فرایند بررسی تفریغ بودجه سالیانه، ابزار جامع نظارت مالی و انضباط بودجه‌ای محسوب می‌شود که از طریق بررسی آماری گزارش‌ها، زمان بندی ارسال و یافته‌های کمیسیون، تقویت نظارت مالی، ارزیابی انضباط بودجه‌ای و شناسایی الگوهای هزینه‌کرد دستگاه‌ها را تسهیل می‌نماید. این سازوکار تحلیلی همچنین از طریق پایش میزان انطباق عملکرد با بودجه مصوب و کیفیت پاسخ‌گویی دستگاه‌ها، امکان شناسایی تخلفات مالی، ارتقای شفافیت و تقویت پاسخ‌گویی مالی را فراهم می‌آورد.

تحلیل بُعد زمانی و نتایج نهایی این فرایند نیز قابلیت بهینه‌سازی فرایند نظارت، شناسایی دستگاه‌های پر مخاطره مالی و ارزیابی اثربخشی کنترل‌های پارلمانی را محقق می‌سازد و در نهایت به ارتقای انضباط مالی دولت، بهبود برنامه‌ریزی بودجه‌ای و تقویت نقش کنترلی مجلس در حوزه مالی خواهد انجامید.

جدول ۹. قابلیت‌های استفاده از داده در فرایند استیضاح وزیران

داده‌های قابل استخراج	نمونه‌ای از تحلیل‌های حاصل	منافع حاصل از تحلیل اطلاعات
تعداد و موضوع درخواست‌های استیضاح	۱. تحلیل آماری درخواست‌های استیضاح به تفکیک وزیر و موضوع ۲. بررسی روند تغییرات استیضاح در ادوار مختلف	۱. ارزیابی شدت نارضایتی مجلس از وزرای مختلف ۲. پیش‌بینی ثبات سیاسی کابینه
فهرست نمایندگان امضاکننده	۱. تحلیل شبکه امضاکنندگان استیضاح ۲. بررسی الگوهای همکاری سیاسی نمایندگان ۳. شناسایی نمایندگان آغازگر استیضاح	۱. ارزیابی قدرت سیاسی و اجماع نمایندگان ۲. شناسایی افراد مؤثر سیاسی در مجلس ۳. تحلیل ائتلاف‌های سیاسی
تعداد کنارگیری‌ها از استیضاح	۱. تحلیل نرخ کنارگیری از استیضاح ۲. بررسی دلایل تغییر موضع نمایندگان	۱. شناسایی علل انصراف از پیگیری ۲. تحلیل تغییر موازن سیاسی
نتایج بررسی کمیسیون مربوطه	۱. تحلیل نظرات کمیسیون‌های تخصصی ۲. بررسی کیفیت بررسی‌های پیشین استیضاح ۳. مقایسه دقت تحلیل‌های کمیسیونی	۱. تقویت نقش تخصصی کمیسیون‌ها در ارزیابی عملکرد ۲. بهبود کیفیت بررسی پیش از استیضاح
محتوا و کیفیت دفاع وزیر	۱. تحلیل محتوای دفاعیات وزرا ۲. بررسی میزان تأثیر دفاع بر نتیجه رأی‌گیری	۱. ارزیابی کیفیت دفاع و توجیه‌های وزرا ۲. سنجش قدرت اقناع مقامات اجرایی
نتایج رأی‌گیری (تأیید/ رد استیضاح)	۱. تحلیل نتایج رأی‌گیری استیضاح ۲. بررسی توزیع آرای موافق، مخالف و ممتنع ۳. شناسایی الگوهای رأی‌دهی نمایندگان	۱. سنجش میزان حمایت/ مخالفت سیاسی ۲. ارزیابی قدرت نسبی جریان‌های سیاسی
پیامدهای سیاسی و اداری استیضاح	۱. تحلیل نرخ استعفا یا برکناری پس از استیضاح ۲. بررسی تغییرات عملکرد پس از استیضاح ۳. مقایسه پیامدهای استیضاح موفق و ناموفق	۱. بررسی تأثیر استیضاح بر تغییرات کابینه ۲. ارزیابی اثربخشی ابزار استیضاح ۳. تحلیل پیامدهای سیاسی استیضاح

مأخذ: همان.

تحلیل داده‌های فرایند استیضاح وزیران، ابزار قدرتمند ارزیابی روابط سیاسی بین قوای مقننه و مجریه محسوب می‌شود که از طریق بررسی آماری درخواست‌ها، فهرست امضاکنندگان و نتایج رأی‌گیری، شناسایی حوزه‌های بحرانی دولت و ارزیابی قدرت سیاسی نمایندگان را تسهیل می‌کند. این ساز و کار تحلیلی همچنین از طریق پایش کیفیت دفاع وزرا، نتایج بررسی کمیسیون‌ها و پیامدهای سیاسی، امکان سنجش اثربخشی ابزار استیضاح، تحلیل ائتلاف‌های سیاسی و ارزیابی قدرت اقناع مقامات اجرایی را فراهم می‌آورد.

تحلیل بُعد زمانی و پیامدی این فرایند نیز قابلیت بهبود کارایی فرایندهای قانونی، ارزیابی تأثیر استیضاح بر تغییرات کابینه و تحلیل الگوهای کناره‌گیری را محقق می‌سازد و در نهایت به تقویت نقش نظارتی و کنترلی مجلس، ارتقای پاسخ‌گویی سیاسی و بهبود کیفیت تعامل بین قوای سیاسی خواهد انجامید.

جدول ۱۰. قابلیت‌های استفاده از داده در فرایند استیضاح و عدم کفایت رئیس‌جمهور

داده‌های قابل استخراج	نمونه‌ای از تحلیل‌های حاصل	منافع حاصل از تحلیل اطلاعات
تعداد و موضوع درخواست‌های استیضاح	۱. تحلیل آماری درخواست‌های استیضاح رئیس‌جمهور ۲. بررسی موضوعات منجر به استیضاح ۳. مقایسه علل استیضاح در ادوار مختلف	۱. شناسایی بحران‌های عمیق سیاسی کشور ۲. ارزیابی شدت تنش بین قوای مقننه و مجریه ۳. پیش‌بینی ثبات سیاسی نظام
فهرست نمایندگان امضاکننده	۱. تحلیل شبکه امضاکنندگان استیضاح ۲. بررسی الگوهای سیاسی نمایندگان ۳. شناسایی جناح‌های مخالف و موافق	۱. تحلیل قدرت سیاسی و ائتلاف‌سازی در مجلس ۲. ارزیابی موافقان و مخالفان رئیس‌جمهور
تعداد و دلایل کناره‌گیری‌ها	۱. تحلیل نرخ انصراف از استیضاح ۲. بررسی دلایل کناره‌گیری نمایندگان ۳. شناسایی عوامل تأثیرگذار بر تغییر موضع	۱. سنجش استحکام و جدیت تصمیم‌گیری سیاسی ۲. تحلیل تغییر موازن قدرت ۳. ارزیابی فشارهای سیاسی بر نمایندگان
محتوا و کیفیت دفاع رئیس‌جمهور	۱. تحلیل محتوای دفاعیات رئیس‌جمهور ۲. بررسی کیفیت پاسخ‌گویی رئیس‌جمهور ۳. ارزیابی تأثیر دفاع بر تغییر آرا	۱. ارزیابی کیفیت دفاع و توجیه‌های رئیس‌جمهور ۲. تحلیل استراتژی‌های مقابله با بحران سیاسی
نتایج رأی‌گیری نهایی استیضاح	۱. تحلیل نتایج رأی‌گیری ۲. بررسی توزیع آرای موافق و مخالف	۱. تعیین سرنوشت سیاسی و قانونی ریاست‌جمهوری ۲. ارزیابی قدرت نسبی جریان‌های سیاسی ۳. پیش‌بینی تحولات سیاسی آینده کشور
پیامدهای قانونی و سیاسی استیضاح	۱. تحلیل اجرای حکم استیضاح مؤثر ۲. بررسی تأثیر بر تغییرات کابینه و سیاست‌ها ۳. ارزیابی تحولات پس از استیضاح	۱. ارزیابی پیامدهای قانونی و سیاسی استیضاح ۲. تحلیل تأثیر بر ساختار قدرت ۳. بررسی تغییرات در سیاست‌های کلان

مأخذ: همان.

با آنکه به دلیل دفعات اجرای بسیار اندک این فرایند، طبیعتاً اطلاعات کاملی از تاریخچه اجرای آن موجود نیست، تحلیل داده‌های فرایند استیضاح رئیس‌جمهور، ابزار بحرانی ارزیابی ثبات سیاسی نظام محسوب می‌شود که از طریق بررسی آماری درخواست‌ها، شبکه امضاکنندگان و نتایج رأی‌گیری، شناسایی بحران‌های عمیق سیاسی، تحلیل قدرت ائتلاف‌ها و پیش‌بینی تحولات بنیادین نظام را تسهیل می‌نماید. این سازوکار تحلیلی همچنین از طریق پایش کیفیت دفاع رئیس‌جمهور، نحوه اطلاع‌رسانی به مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و پیامدهای قانونی، امکان ارزیابی سازوکارهای حل بحران، تحلیل تعامل قوا در شرایط استثنایی و سنجش قدرت اقتناع در مواجهه با بحران‌های شدید را فراهم می‌آورد.

تحلیل بُعد زمانی و پیامدی این فرایند نیز قابلیت بهبود مدیریت بحران‌های سیاسی، ارزیابی رعایت ضوابط قانون اساسی و تحلیل تأثیر بر ساختار قدرت را محقق می‌سازد و در نهایت به تقویت ثبات نهادی، ارتقای کیفیت تعامل قوا در شرایط بحرانی و بهبود پیش‌بینی‌پذیری سیاسی نظام خواهد انجامید.

جدول ۱۱. قابلیت‌های استفاده از داده در فرایند عدم رعایت شئون و نقض قانون توسط نمایندگان یا رئیس‌جمهور

داده‌های قابل استخراج	نمونه‌ای از تحلیل‌های حاصل	منافع حاصل از تحلیل اطلاعات
تعداد و نوع موارد عدم رعایت شئون	۱. تحلیل آماری موارد عدم رعایت شئون ۲. بررسی انواع نقض قوانین گزارش شده ۳. مقایسه تخلفات در ادوار مختلف سیاسی	۱. شناسایی الگوهای تخلف و نقض قانون توسط مقامات ۲. ارزیابی شدت بحران‌های انضباطی نظام ۳. پیش‌بینی تنش‌های قانونی و سیاسی
محتوا و کیفیت گزارش‌های تخلف	۱. تحلیل محتوای گزارش‌های ارائه شده ۲. بررسی کیفیت مستندات و شواهد ۳. ارزیابی دقت تنظیم گزارش‌ها	۱. ارزیابی کیفیت و دقت گزارش‌ها ۲. تقویت سازوکارهای کنترل قانونی ۳. بهبود مستندسازی تخلفات

مأخذ: همان.

تحلیل داده‌های فرایند رسیدگی به عدم رعایت شئون و نقض قانون، ابزار کلیدی حفظ انضباط قانونی و اخلاقی مقامات سیاسی محسوب می‌شود که از طریق بررسی آماری موارد تخلف، کیفیت گزارش‌ها و نتایج بررسی مجمع تشخیص، شناسایی الگوهای تخلف، ارزیابی اثربخشی نظارت قانونی و پیش‌بینی بحران‌های انضباطی را تسهیل می‌نماید. این سازوکار تحلیلی همچنین از طریق پایش تعداد گزارش‌های تأیید شده، زمان‌بندی فرایند و تأثیر بر رفتار مقامات، امکان ارزیابی جدیت تخلفات، تقویت بازدارندگی سامانه کنترل و پیش‌بینی احتمال استیضاح را فراهم می‌آورد.

تحلیل بُعد زمانی و پیامدی این فرایند نیز قابلیت بهبود کارایی رسیدگی، ارتقای شفافیت انضباطی و تقویت مشروعیت فرایندهای کنترل قانونی را محقق می‌سازد و در نهایت به حفظ انضباط نهادی، ارتقای اعتماد عمومی به نظام و تقویت حاکمیت قانون در رفتار مقامات سیاسی خواهد انجامید.

همان‌طور که از بررسی‌های مذکور ملاحظه می‌شود، تحلیل داده در نظام نظارت پارلمانی، رویکردی راهبردی است که قابلیت ارتقای چشمگیری در فرایندهای کنترل و نظارت بر قوه مجریه را دارد. این رویکرد با شناسایی دقیق الگوهای زمانی، موضوعی و کیفی در فرایندهای استیضاح، بررسی گزارش‌ها، رسیدگی به تخلفات و انتخاب نمایندگان ناظر، امکان بهبود محتوا و ساختار نظارتی مجلس را فراهم می‌کند و از طریق تحلیل داده‌های مختلف، می‌تواند نقاط ضعف موجود در فرایندهای کنترلی را شناسایی و با راهکارهای هدفمند آنها را برطرف نماید. مهم‌ترین دستاورد این رویکرد، افزایش اثربخشی نظارت و بهینه‌سازی منابع نظارتی است. با تحلیل دقیق داده‌های حاصل از فرایندهای استیضاح وزیران و رئیس‌جمهور، بررسی تفریغ بودجه و رسیدگی به تخلفات، می‌توان زمان رسیدگی را کاهش داد، بار کاری کمیسیون‌های تخصصی را به صورت متوازن توزیع کرد و از تکرار فرایندهای غیر ضروری جلوگیری نمود. به بیانی بهتر، تحلیل دقیق داده‌های مربوط به فرایندهای استیضاح می‌تواند به‌ویژه در مواردی که وزرا یا مقامات دولتی چندین بار در موضوعات خاص مورد سؤال قرار گرفته‌اند، اطلاعات ارزشمندی درباره الگوهای تکراری و مشکل‌ساز ارائه دهد. برای نمونه، اگر وزیر «الف» در زمینه موضوع «ب» چندین بار به کمیسیون پاسخ داده باشد، این داده‌ها می‌توانند به شناسایی نقاط ضعف و چالش‌های موجود در پاسخ‌دهی به این موضوع کمک کنند. این تحلیل قادر است الگوهای ناکارآمدی را شناسایی کند و در نهایت زمان رسیدگی به استیضاح وزیر مذکور را کاهش دهد. برای مثال، با شناسایی موضوعاتی که وزیر «الف» در آنها ناکارآمد عمل کرده است، می‌توان به جای بررسی مجدد تمام جزئیات مرتبط، تمرکز بیشتری روی مسائل کلیدی و پرتکرار داشت. این رویکرد به تخصیص مؤثرتر منابع و زمان کمک می‌کند و زمان صرف شده برای بررسی موضوعاتی که پیش‌تر به‌طور کافی مورد توجه قرار گرفته‌اند، به سمت مسائل جدیدتر و مهم‌تر هدایت می‌شود. در نتیجه، این روش به کمیسیون‌های تخصصی این امکان را می‌دهد که با استفاده از بینش‌های داده‌محور، بهینه‌تر عمل کنند و از تکرار فرایندهای مشابه غیر ضروری جلوگیری نمایند. این امر نه فقط به تسریع فرایند استیضاح منجر می‌شود، بلکه می‌تواند به افزایش اثربخشی نظارت نیز کمک شایانی کند و به بهبود کلی نظام پاسخ‌گویی در دولت منجر گردد.

تصمیم‌گیری هوشمندانه و مبتنی بر شواهد در فرایندهای نظارتی، دیگر دستاورد مهم تحلیل داده است. با استخراج اطلاعات دقیق از الگوهای رأی‌گیری، کیفیت گزارش‌های دولت، میزان پاسخ‌گویی دستگاه‌ها و نتایج پیگیری اقدامات اصلاحی، می‌توان از نظارت سطحی و غیر کارشناسی جلوگیری کرد و تصمیمات کنترلی را بر پایه داده‌های عینی اتخاذ نمود. این رویکرد همچنین به شناسایی خلأهای نظارتی و نیازهای تخصصی کمک می‌کند و زمینه را برای تقویت ظرفیت‌های کنترلی مجلس و بهبود تعامل سازنده با قوه مجریه فراهم می‌سازد. در نهایت، رویکرد داده‌محور در فرایندهای نظارتی فرصتی راهبردی برای بهبود مستمر عملکرد کنترلی مجلس است. این روش نه فقط کیفیت و دقت نظارت را ارتقا می‌بخشد، بلکه پاسخ‌گویی دولت و اعتماد عمومی به نهادهای دموکراتیک را نیز افزایش می‌دهد. با توجه به پیچیدگی‌های روزافزون مدیریت کشور و نیاز به نظارت هوشمند، استفاده از تحلیل داده می‌تواند راهکاری اساسی برای تقویت حاکمیت قانون و ارتقای کارآمدی نظام سیاسی باشد.

۵. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

بررسی فرایندهای داخلی مجلس شورای اسلامی در حوزه نظارت نشان می‌دهد که نیاز به نظامی جامع برای تحلیل و کاربست داده‌ها و اطلاعات در این حوزه وجود دارد. این بازطراحی فرایندهای نظارتی در ابعاد مختلفی نظیر ارتقای کیفیت بررسی‌های استیضاح، بهبود رسیدگی به گزارش‌های دولت، تقویت نظارت بر تفریح بودجه، کاهش زمان رسیدگی به تخلفات، افزایش دقت تشخیص عدم رعایت شئون، تقویت مشارکت کمیسیون‌های تخصصی و افزایش شفافیت و پاسخ‌گویی ضروری است. باید بدین نکته توجه شود که علاوه بر ضرورت دسترسی به داده‌ها و اطلاعات، ارائه تحلیل‌های غیر خطی برای تمام فرایندهای نظارتی مجلس ضروری است. نخست، فرایندهای سیاسی معمولاً تحت تأثیر عوامل پیچیده‌ای قرار دارند که رفتار آنها به راحتی به صورت خطی قابل پیش‌بینی نیست و تحلیل غیر خطی این امکان را فراهم می‌آورد که الگوهای پیچیده و دینامیک‌های موجود میان متغیرها شناسایی شود و درک بهتری از علت‌ها و تأثیرات آنها به دست آید. همچنین، در شرایطی که تغییرات در یک متغیر ممکن است باعث تأثیرات غیرمستقیم و غیر خطی بر دیگر متغیرها شود، مدل‌های غیر خطی می‌توانند نتایج دقیق‌تری ارائه دهند؛ به‌ویژه در حوزه‌های مربوط به داده‌های انتخاباتی و تصمیم‌گیری‌های سیاسی. علاوه بر این، برای درک عمیق‌تر رفتارهای اجتماعی و سیاسی، توجه به ارتباطات غیر خطی و تعاملات میان گروه‌های مختلف ضروری است و این نوع تحلیل به پیش‌بینی‌های دقیق‌تری درباره نتایج انتخابات، نارضایتی عمومی و تغییرات سیاسی کمک می‌کند. در نهایت، با توجه به اینکه فضای سیاسی به‌طور مداوم در حال تحول است، تحلیل غیر خطی می‌تواند نقاط عطف و نقاط بحرانی را در فرایندهای سیاسی شناسایی کند و بدین ترتیب، در پیش‌بینی و مدیریت تغییرات یاری دهد. تقویت فرایندهای نظارتی بر مبنای تحلیل داده و اطلاعات تاریخی (در صورت وجود)، می‌تواند به افزایش اثربخشی نظام کنترل مجلس، کاهش اتلاف منابع نظارتی و زمان، شناسایی هدفمند دستگاه‌های متخلف، و بهبود کیفیت تصمیم‌گیری‌های کنترلی منجر شود. همچنین، استقرار چارچوب‌های ارزیابی عملکرد در مراحل مختلف نظارت بر استیضاح، بررسی گزارش‌ها، رسیدگی به تخلفات و پیگیری اقدامات اصلاحی، امکان بهبود مستمر فرایندهای نظارتی و تقویت پاسخ‌گویی قوه مجریه را فراهم می‌آورد. نمایی از کاربست‌های داده در سرتاسر فرایندهای نظارتی مجلس در جدول ۱۲ ارائه شده است.

جدول ۱۲. جمع‌بندی از کاربردهای داده در فرایندهای نظارتی مجلس شورای اسلامی

منافع راهبردی	فرایندهای متأثر	نوع تحلیل داده	حوزه کاربرد داده
<ul style="list-style-type: none"> شناسایی حوزه‌های بحرانی و آسیب‌پذیر تقویت هشدار زودهنگام در نظارت بهبود تخصیص منابع نظارتی 	<ul style="list-style-type: none"> بررسی تخلفات و سوءمدیریت دستگاه‌های اجرایی رسیدگی به عدم رعایت شئون و نقض قانون رسیدگی به گزارش رئیس‌جمهور و وزیران 	<ul style="list-style-type: none"> تحلیل‌های آماری تخلفات الگویابی موضوعی تشخیص دستگاه‌های پرتخلف 	شناسایی الگوهای تخلف و بحران‌های نظارتی
<ul style="list-style-type: none"> ارزیابی قدرت سیاسی جریان‌های مختلف پیش‌بینی نتایج فرایندهای نظارتی شناسایی افراد مؤثر سیاسی 	<ul style="list-style-type: none"> استیضاح وزیران استیضاح رئیس‌جمهور انتخاب نمایندگان ناظر 	<ul style="list-style-type: none"> تحلیل شبکه امضاکنندگان بررسی الگوهای رأی‌گیری تحلیل تغییر موازن قدرت 	تحلیل شبکه‌های سیاسی و ائتلاف‌سازی
<ul style="list-style-type: none"> بهبود کیفیت بررسی‌های تخصصی تقویت اثربخشی توصیه‌های نظارتی ارتقای کارایی کمیسیون‌های تخصصی 	<ul style="list-style-type: none"> نظارت بر تفریغ بودجه رسیدگی به گزارش رئیس‌جمهور و وزیران انتخاب نمایندگان ناظر 	<ul style="list-style-type: none"> تحلیل کیفی گزارش‌ها ارزیابی عملکرد کمیسیون‌ها پیگیری نتایج نظارتی 	ارزیابی کیفیت و اثربخشی نظارت
<ul style="list-style-type: none"> پیش‌بینی ثبات سیاسی نظام مدیریت بحران‌های نهادی تقویت سازوکارهای حل اختلاف 	<ul style="list-style-type: none"> استیضاح رئیس‌جمهور رسیدگی به عدم رعایت شئون بررسی تخلفات دستگاه‌های اجرایی 	<ul style="list-style-type: none"> تحلیل‌های پیش‌بینانه ارزیابی ریسک سیاسی تحلیل تنش‌های قوا 	پیش‌بینی و مدیریت بحران‌های سیاسی
<ul style="list-style-type: none"> کاهش زمان رسیدگی به تخلفات توزیع متوازن بار کاری نظارتی بهبود کارایی فرایندهای کنترل 	<ul style="list-style-type: none"> تمام هفت فرایند نظارتی به‌ویژه: <ul style="list-style-type: none"> ✓ نظارت بر تفریغ بودجه ✓ بررسی تخلفات دستگاه‌ها ✓ رسیدگی به گزارش‌های دولت 	<ul style="list-style-type: none"> تحلیل زمان‌بندی فرایندها شناسایی گلوگاه‌های زمانی مدیریت بار کاری 	بهینه‌سازی زمان و منابع نظارتی
<ul style="list-style-type: none"> افزایش شفافیت عملکرد دولت تقویت دوره بازخورد نظارتی بهبود تعامل سازنده بین قوا 	<ul style="list-style-type: none"> رسیدگی به گزارش رئیس‌جمهور و وزیران بررسی تخلفات و سوءمدیریت نظارت بر تفریغ بودجه 	<ul style="list-style-type: none"> تحلیل کیفیت پاسخ‌گویی پایش واکنش دستگاه‌ها ارزیابی میزان تحقق توصیه‌ها 	تقویت پاسخ‌گویی و شفافیت دولت
<ul style="list-style-type: none"> ارتقای اعتماد عمومی به نهادهای نظارتی تقویت مشارکت مردمی در نظارت افزایش مشروعیت تصمیمات 	<ul style="list-style-type: none"> تمام هفت فرایند نظارتی به‌ویژه: <ul style="list-style-type: none"> ✓ استیضاح وزیران و رئیس‌جمهور ✓ بررسی تخلفات دستگاه‌ها 	<ul style="list-style-type: none"> تحلیل سطح انتشار اطلاعات ارزیابی واکنش‌های اجتماعی سنجش اعتماد عمومی 	مدیریت اطلاع‌رسانی و افکار عمومی

منافع راهبردی	فرایندهای متأثر	نوع تحلیل داده	حوزه کاربرد داده
<ul style="list-style-type: none"> حفظ انضباط اخلاقی مقامات تقویت بازدارندگی نظام کنترل ارتقای اعتبار نهادهای سیاسی 	<ul style="list-style-type: none"> رسیدگی به عدم رعایت شئون و نقض قانون استیضاح وزیران انتخاب نمایندگان ناظر 	<ul style="list-style-type: none"> پایش رعایت شئون تحلیل الگوهای انضباطی ارزیابی تأثیر تنبیهات 	تحلیل انضباط نهادی و اخلاق سیاسی
<ul style="list-style-type: none"> کاهش تداخل و تکرار در نظارت افزایش انسجام نظام کنترل بهبود هماهنگی بین مراجع نظارتی 	<ul style="list-style-type: none"> بررسی تخلفات و سوءمدیریت رسیدگی به عدم رعایت شئون نظارت بر تفریح بودجه 	<ul style="list-style-type: none"> تحلیل تعامل نهادهای نظارتی ارزیابی هماهنگی مراجع شناسایی تداخل صلاحیتها 	هماهنگی نظارتی بین نهادی

مأخذ: همان.

حاکمیت نگاه فرایندی در امر نظارت و تخصصی شدن آن با رویکرد داده‌محوری به تبدیل شدن این نهاد از «کشف‌کننده موردی تخلفات» به «اصلاح‌گر ساختارهای اجرایی» منجر می‌شود و امکان ریشه‌یابی نظام‌مند مشکلات و پیشگیری از تخلفات مکرر را فراهم می‌کند. این تحول با اجرای ساز و کارهای نوینی نظیر «چرخه نظارتی یکپارچه»، «نظام اولویت‌بندی مبتنی بر هوشمندی و کارآمدی» و «ارزیابی تأثیر کمی اقدامات» محقق خواهد شد. در ادامه برخی از توصیه‌های سیاستی ناظر به این رویکرد به این شرح ارائه می‌شود.

۱- طراحی سامانه یکپارچه پایش اجرای قوانین

ایجاد سامانه جامع پایش اجرای قوانین، به معاونت نظارت مجلس این فرصت را می‌دهد تا به‌طور مؤثر موانع ساختاری جلوگیری از اجرای قوانین را شناسایی و نقاط ضعف را پیش از بروز مشکلات جدی اصلاح کند. این سامانه به‌ویژه با استفاده از داده‌های شبکه‌های اجتماعی که نمایانگر نظرات و رفتارهای عمومی‌اند، طراحی می‌شود. از طریق تحلیل این داده‌ها، تصمیم‌گیری‌ها با دیدگاه‌های واقعی و نیازهای جامعه تطبیق داده می‌شود که این خود به بهبود فرایند اصلاح قوانین و اجرایی شدن بهتر آنها منجر خواهد شد.

۲- توسعه سکوی برای ارزیابی کیفیت قانونگذاری

راه‌اندازی سکوی پیشرفته برای رصد کیفیت قانونگذاری و اجرای قوانین شاخص‌دار نظیر قانون برنامه پنج‌ساله هفتم و مدیریت خدمات کشوری، امکان ارزیابی دقیق پیشرفت به‌سوی اهداف مورد نظر را فراهم می‌آورد. با بهره‌گیری از شاخص‌های کلان مانند نرخ تحقق اهداف قانونی و اثربخشی خدمات عمومی، مدیران می‌توانند عملکرد دستگاه‌ها را شفاف‌تر زیر نظر بگیرند و تصمیمات آگاهانه‌تری اتخاذ کنند. تحقق این رویکرد به بهبود کیفیت خدمات عمومی و افزایش رضایتمندی شهروندان کمک خواهد کرد.

۳- ایجاد نقشه فرایندی یکپارچه برای نظارت

طراحی یک نقشه فرایندی جامع و یکپارچه، پیرامون شناسایی گلوگاه‌های زمانی و ساختاری، می‌تواند به شناسایی سریع مشکلات و بهبود کیفیت و کارایی نظارت کمک کند. با تشخیص نقاط ضعف فرایندها و ارائه راهکارهای عملی برای بهبود، این نقشه نه‌فقط به بهینه‌سازی منابع کمک می‌کند، بلکه شفافیت و انسجام در کل فعالیت‌های نظارتی را نیز افزایش می‌دهد. این امر نهایتاً به تصمیم‌گیری‌های بهتر در راستای اصلاحات قانونی منجر خواهد شد.

۴- سامانه پایش کیفیت پاسخ‌گویی دستگاه‌ها

پیاده‌سازی یک سامانه پایش کیفیت پاسخ‌گویی به مدیران این امکان را می‌دهد تا عملکرد دستگاه‌های اجرایی را به‌صورت دقیق رصد کنند. با این سامانه، می‌توان سرعت واکنش دستگاه‌ها و کیفیت اقدامات اصلاحی را ارزیابی کرد و به شفافیت و مسئولیت‌پذیری بیشتری در فعالیت‌های اجرایی دست یافت. بینش به‌دست‌آمده از این ارزیابی‌ها، امکان اتخاذ تصمیمات مؤثر برای بهبود عملکرد و رفع مشکلات را به‌صورت مستمر فراهم می‌آورد.

۵ تحلیل مسیر بحرانی برای بهبود کارایی فرایندهای نظارتی

به منظور ارتقای کارایی و کارآمدی فرایندهای نظارتی، پیاده‌سازی ابزارهای تحلیل مسیر بحرانی باید به عنوان یک اولویت اساسی در دستور کار قرار گیرد. این ابزارها می‌توانند به طور مؤثری به شناسایی گلوگاه‌های زمانی در فرایندهای نظارتی کمک کنند و بدین ترتیب، زمان رسیدگی به امور را به طور قابل توجهی کاهش دهند. این نکته به ویژه در فرایند استیضاح وزرا حائز اهمیت است؛ زیرا با تجزیه و تحلیل داده‌های تاریخی مربوط به درخواست‌های استیضاح، می‌توان به شناخت دقیق زمان‌هایی رسید که نمایندگان به عقب‌نشینی از درخواست‌های خود تمایل دارند. این اطلاعات کلیدی می‌تواند به شناسایی نقاط ضعف و چالش‌های موجود در فرایند استیضاح کمک کند. علاوه بر این، در راستای بهبود فرایند استیضاح هیئت وزیران، تحلیل مداوم محورهایی که غالباً موجب استیضاح وزرا می‌شود، امکان ارزیابی دقیق عملکرد وزرا را فراهم می‌آورد. با بررسی مستمر داده‌های مربوط به جلسات و عملکرد وزرا در این زمینه، می‌توان نقاط قوت و ضعف هر وزیر را به صورت علمی و مستند شناسایی کرد و راهکارهای عملیاتی مناسبی برای بهبود ارائه داد.

۶ شناسایی فرصت‌های ارتقای اجرای قوانین

طراحی سازوکاری برای شناسایی فرصت‌های ارتقای اجرای قوانین بر مبنای کار گروه‌های مشترک و الگوبرداری از تجربیات موفق، می‌تواند به برطرف کردن موانع موجود در فرایندهای اجرایی کمک کند. این همکاری‌های بین‌نهادی نه فقط به ایجاد تبادل اطلاعات و تجارب مؤثر کمک می‌کند، بلکه می‌تواند به بهبود مستمر اجرای قوانین در سطح ملی بیانجامد. این رویکرد به ویژه در شرایط پیچیده کنونی می‌تواند نقش کلیدی در تسهیل روندهای اجرایی داشته باشد.

۷ سامانه ارزیابی عملکرد کمیسیون‌های تخصصی

ایجاد ساختار جامع برای ارزیابی عملکرد کمیسیون‌های تخصصی با استفاده از شاخص‌های کمی و کیفی می‌تواند به شفاف‌سازی و بهبود فعالیت‌های نظارتی کمک کند. این نظام ارزیابی با ارائه بازخورد منظم و ایجاد سازوکارهای اصلاحی دقیق، به افزایش اعتماد عمومی به نهادهای نظارتی و بهبود کیفیت نظارت‌ها منجر خواهد شد. همچنین، به کارگیری این ارزیابی‌ها می‌تواند چرخه یادگیری و بهبود مستمر در فرایندهای نظارتی را تضمین کند.

منابع و مآخذ

- [۱] قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، سامانه قوانین و مقررات جمهوری اسلامی ایران، (۱۴۰۴)، <https://qavanin.ir/Law/TreeText/?IDS=17443630090773527984>
- [۲] قربانی پاجی، عقیل و محمد عبدالحسین‌زاده، (۱۴۰۲)، «نظارت پارلمانی بر دستگاه‌های اجرایی: ابزارها و رویه‌ها»، ماهنامه گزارش‌های کارشناسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، دوره ۳۱، شماره ۳، ۱۸۹۶۶.
- [۳] هاشمی، سیدمحمد، (۱۴۰۲)، نظارت پارلمانی در نظام حقوقی ایران، تهران: انتشارات میزان.
- [۴] موسوی، علی، (۱۴۰۱)، «کارکردهای نظارت مجلس در تقویت مردم‌سالاری»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، شماره ۳، صص. ۴۵-۷۲.
- [۵] دیدار رئیس و نمایندگان مجلس دوازدهم بارهبر انقلاب (۱۴۰۳). <https://khl.ink/f/5709>
- [6] Johnson, J. K., (2022), "Data-Driven Parliamentary Oversight: Evidence from European Democracies", Journal of Legislative Studies, Vol.28, No.3, pp.445-467.
- [7] Inter-Parliamentary Union, (2023), Global Parliamentary Report 2023: Parliamentary Oversight in the Digital Age. IPU Publications.
- [۸] یوسفی، عطیه و محمد عبدالحسین‌زاده، (۱۴۰۴)، «بازطراحی فرایندهای داخلی مجلس شورای اسلامی از منظر کاربست داده و اطلاعات: (قانونگذاری، ماهنامه گزارش‌های کارشناسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

- [9] Lopes, T., & Guerreiro, S., (2023), “Assessing business process models: a literature review on Techniques for BPMN testing and formal verification”, *Business Process Management Journal*, Vol.29, No.8, pp. 133-162.
- [10] Van der Aalst, W., (2022), “Process Mining: Data Science in Action”, 3rd Edition, Springer
- [11] Weske, M., (2023), “Business Process Management: Concepts, Languages, Architectures”, 4th Edition.

گزیده سیاستی

برای تقویت نظارت مجلس شورای اسلامی، ایجاد نظامی جامع مبتنی بر تحلیل داده‌ها ضروری است. توسعه سامانه‌های پایش کیفیت و شفافیت قوانین و شناسایی فرمت‌های بهبودی، به بهبود روند نظارتی و افزایش مسئولیت‌پذیری دستگاه‌های اجرایی کمک خواهد کرد.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، رویروی بازار ناوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۳)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ | صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ | پست الکترونیک: info@maleshi.ir

وبسایت: maleshi.ir